

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ»

ΤΑΤΙΑΝΗ ΠΛΙΑΚΟΥ
(AM 12/2015)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ

**«Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΝ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΚΑΤΑ
ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ»**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Μ. Δ. ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΗΣ

ΚΟΜΟΤΗΝΗ 2016

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω και από τη θέση αυτή τους κ.κ. Καθηγητές Κωνσταντίνο Ηλιόπουλο και Μιχάλη Χρυσομάλλη για την πολύτιμη συνεισφορά τους στην εκπόνηση της παρούσας μελέτης.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι	
ΤΟ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΕ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΝ	
1. Ο Κανονισμός Συγκεντρώσεων της ΕΕ	8
1.1 Έννοια της συγκέντρωσης.....	9
1.1.1 Απόκτηση ελέγχου.....	9
1.2 Ευρωπαϊκή διάσταση της συγκέντρωσης.....	10
1.2.1 Διαδικασία κοινοποίησης και κίνησης της διαδικασίας.....	10
1.2.2 Διαδικασία παραπομπής.....	11
2. Εφαρμογή του Κανονισμού Συγκεντρώσεων της ΕΕ στον τομέα της ενέργειας	
2.1 Πιθανές επιπτώσεις στον ανταγωνισμό λόγω των συγκεντρώσεων στον ενεργειακό τομέα.....	12
2.2 Αξιολόγηση υποθέσεων στις οποίες εφαρμόστηκε ο ευρωπαϊκός κανονισμός περί ελέγχου συγκεντρώσεων.....	14
2.2.1 Υπόθεση EDP/ENI/GDP.....	14
2.2.1.1 Η απόφαση του Πρωτοδικείου της ΕΕ της 21 ^{ης} Σεπτεμβρίου 2005.....	16
2.2.2. Υπόθεση Gaz de France /Suez.....	17
2.2.2.1 Διαμόρφωση της βελγικής αγοράς φυσικού αερίου μετά τη συγχώνευση.....	19
2.2.3 Υπόθεση EdF/British Energy.....	20
2.2.4 Προτεινόμενη απόκτηση του ΔΕΣΦΑ από την εταιρία SOCAR.....	22
2.2.5 Υπόθεση General Electric/ALSTOM (Thermal Power-Renewable Power & Grid business).....	24
3. Αξιολόγηση του κανονισμού 139/2004	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ	
ΤΟ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	
1. Ο ενεργειακός τομέας	28
2. Προσαρμογή του ελληνικού δικαίου στο δίκαιο της ΕΕ	30
2.1 Παρουσίαση του Ν. 3959/2011.....	30

2.1.1 Ορισμός της συγκέντρωσης.....	31
2.1.2 Προηγούμενη γνωστοποίηση συγκέντρωσης.....	31
2.1.3 Διαδικασία προληπτικού ελέγχου των συγκεντρώσεων.....	32
3 Αξιολόγηση υποθέσεων συγκεντρώσεων στον ενεργειακό τομέα.....	33
3.1 Απόφαση ΕΑ 491/VI/2010.....	34
3.2 Απόφαση ΕΑ 577/VII/2013.	38
3.3 Απόφαση ΕΑ 587/2014.....	43
ΣΥΜΠΕΡΣΑΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ.....	46
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	48

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ενέργεια αποτελεί ζωτικής σημασίας αγαθό για την παγκόσμια οικονομική και κοινωνική ζωή, γι' αυτό και κατέχει εξέχουσα θέση στην πολιτική ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στόχος της οποίας (της ΕΕ) είναι η δημιουργία μιας εσωτερικής αγοράς ενέργειας με εξαιρετικό επίπεδο διασύνδεσης των ενεργειακών δικτύων και χωρίς απομονωμένα «ενεργειακά νησιά», έτσι ώστε να εξασφαλίζεται αδιάλειπτη παροχή ενέργειας σε όλους τους πολίτες της Ένωσης.

Η εγκαθίδρυση μιας κοινής ενεργειακής αγοράς και μάλιστα μιας Ενεργειακής Ένωσης, κατά το πρότυπο της Τραπεζικής Ένωσης, συνιστά μία από τις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και ευρύτερα των Οργάνων της Ένωσης, καθώς η οικοδόμηση μιας τέτοιας ένωσης θα συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη της ΕΕ, εφόσον θα διασφαλίσει οικονομικά προσιτή, ασφαλή, ανταγωνιστική και βιώσιμη ενέργεια για την Ευρώπη. Το Φεβρουάριο μάλιστα του 2015, η Επιτροπή παρουσίασε το σχέδιο για την υλοποίηση της ενεργειακής ένωσης¹, το οποίο καταλαμβάνει πέντε στενά αλληλένδετους τομείς, ήτοι α) την ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού μέσω της απεξάρτησης από συγκεκριμένους προμηθευτές ενέργειας, β) την ενιαία αγορά ενέργειας, γ) την ενεργειακή απόδοση που συμβάλει στον μετριασμό της ζήτησης (κυρίως στον τομέα των κτηρίων), δ) την μείωση των εκπομπών αερίων με στόχο την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, και ε) την ενίσχυση της έρευνας και της καινοτομίας στον κλάδο της ενέργειας.

Η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, τόσο αυτής της ηλεκτρικής ενέργειας όσο και αυτής του φυσικού αερίου, επήλθε σταδιακά τις τελευταίες δύο δεκαετίες μέσω τριών επιτυχημένων ενεργειακών πακέτων – οδηγιών². Έτσι, οι εθνικές ενεργειακές αγορές που χαρακτηρίζονταν από την παρουσία καθετοποιημένων μονοπωλιακών επιχειρήσεων, μετατράπηκαν σε πιο ανταγωνιστικές αγορές μέσω του διαχωρισμού του τομέα παραγωγής και προμήθειας ενέργειας από εκείνον της μεταφοράς και διανομής της.

Ωστόσο, σήμερα, εξακολουθεί να ελλοχεύει ο κίνδυνος νόθευσης του ανταγωνισμού στην αγορά ενέργειας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μάλιστα, ήδη από τον

---

¹ Βλ. COM(2015)80 Ανακοίνωση της Επιτροπής για Στρατηγική πλαίσιο για μια ανθεκτική Ενεργειακή Ένωση με μακρόπνοη πολιτική για την κλιματική αλλαγή

² Για την ηλεκτρική ενέργεια βλ. τις οδηγίες 1996/92/EK, 2003/54/EE και 2009/72/EE και για το φυσικό αέριο τις οδηγίες 1998/30/EK 2003/55/EE και 2009/73/EE.

Ιούνιο του 2005 είχε διεξάγει τομεακή έρευνα³, της οποίας τα αποτελέσματα δημοσιεύθηκαν τον Ιανουάριο του 2007 και με την οποία επιβεβαιώθηκαν σοβαρά προβλήματα ανταγωνισμού, καθώς καταναλωτές και επιχειρήσεις σημειώνουν απώλειες εξαιτίας των αναποτελεσματικών και ακριβών αγορών φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας. Ειδικότερα, βάσει της έρευνας αυτής, διαπιστώθηκαν υψηλά επίπεδα συγκέντρωσης των αγορών ενέργειας, η κάθετη ολοκλήρωση παροχής, παραγωγής και υποδομής ενέργειας και κατά συνέπεια η περιορισμένη και άνευ ισότιμων όρων πρόσβαση νέων ανταγωνιστών στην αγορά αυτή, η έλλειψη διασυνοριακού εμπορίου – πρόσβασης σε ενεργειακές υποδομές και κατά συνέπεια η απουσία επενδύσεων στις υποδομές αυτές, η αύξηση των τιμών σε ενεργειακά προϊόντα και υπηρεσίες, το ενδεχόμενο συμπαιγνίας κατεστημένων φορέων για τον καταμερισμό των αγορών και τέλος η έλλειψη εμπιστοσύνης των καταναλωτών στην αγορά αυτή.

Για την αντιμετώπιση των ως άνω προβλημάτων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία με τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού κάνει πλήρη χρήση των εξουσιών που διαθέτει βάσει των κανόνων ανταγωνισμού, αποσκοπώντας στην βέλτιστη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, έτσι ώστε να απολαμβάνουν οι καταναλωτές όλα τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την απελευθέρωση των ενεργειακών αγορών, ήτοι ανταγωνιστικές τιμές, ασφάλεια, αειφορία.

Η Επιτροπή επομένως, μεριμνά για την καταπολέμηση συμπράξεων των επιχειρήσεων καθώς και για την αποφυγή καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης (αρ. 101, 102 και 106 ΣΛΕΕ), που στόχο έχουν τον εκτοπισμό πιθανών ανταγωνιστών από την αγορά ενέργειας, ενώ ταυτοχρόνως ελέγχει τις προτεινόμενες συγκεντρώσεις των επιχειρήσεων βάσει του κανονισμού 139/2004, καθώς και τις κρατικές ενισχύσεις (αρ. 107 και 108 ΣΛΕΕ) που στρεβλώνουν τον ανταγωνισμό και παρεμποδίζουν την πρόσβαση νέων ανταγωνιστών στην αγορά ενέργειας.

Με την παρούσα εργασία θα γίνει εκτενέστερη ανάλυση στο κομμάτι των συγκεντρώσεων των επιχειρήσεων στον ενεργειακό τομέα τόσο κατά το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και κατά το ελληνικό δίκαιο. Όπως ήδη ελέγχθη, ο βαθμός συγκέντρωσης στις αγορές ενέργειας αποτελεί πολύ σημαντικό πρόβλημα και

---

³ Βλ. IP/07/26 και MEMO/07/15

απαιτείται πολύ προσεκτική εξέταση των μελλοντικών συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων, ούτως ώστε να μην επιδεινωθεί η κατάσταση.

Αρχικά, θα γίνει συνοπτική παρουσίαση του ισχύοντος Κανονισμού 139/2004 περί Συγκεντρώσεων. Συγκεκριμένα θα δοθούν κάποιες διευκρινίσεις σχετικά με το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού, την έννοια της συγκέντρωσης, την έννοια του ελέγχου που παίζει πολύ σημαντικό ρόλο σε μία συγχώνευση, καθώς και σχετικά με την διαδικασία κοινοποίησης των ενωσιακών συγκεντρώσεων στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την κίνηση της διαδικασίας σε περίπτωση που η συγκέντρωση προκαλεί σοβαρές αμφιβολίες σχετικά με την συμβατότητά της με την κοινή εσωτερική αγορά, και τέλος την διαδικασία παραπομπής προς εξέταση της υπόθεσης σε κράτος μέλος, σε περίπτωση που η προταθείσα συγκέντρωση επηρεάζει σημαντικά τον ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά του.

Να σημειωθεί εδώ ότι στις 5 Δεκεμβρίου 2013, η Επιτροπή ενέκρινε δέσμη μέτρων στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας απλοποίησης του ελέγχου των συγκεντρώσεων. Η δέσμη περιλαμβάνει την τροποποίηση του εκτελεστικού κανονισμού για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων⁴ μεταξύ επιχειρήσεων και την έκδοση νέας ανακοίνωσης σχετικά με την απλοποιημένη διαδικασία⁵. Ως εκ τούτου, αναμένεται ότι θα αυξηθεί σημαντικά το ποσοστό των υποθέσεων που εξετάζονται με απλοποιημένη διαδικασία.

Η πρωτοβουλία απλοποίησης αποτελεί από παράδειγμα της προσήλωσης της Επιτροπής στους στόχους του προγράμματος βελτίωσης της καταλληλότητας και της αποδοτικότητας του κανονιστικού πλαισίου (REFIT - Regulatory Fitness and Performance Programme)⁶, το οποίο αποσκοπεί στην προώθηση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας μέσω της μείωσης των κανονιστικών επιβαρύνσεων για τις επιχειρήσεις και τους πολίτες της ΕΕ.

Στη συνέχεια, με την παρούσα εργασία θα διαπιστώσουμε πώς η ευρωπαϊκή νομοθεσία για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων εφαρμόζεται στον τομέα της ενέργειας. Ειδικότερα θα προβούμε στην εξέταση πέντε αξιόλογων ενεργειακών

---

⁴ Εκτελεστικός κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1269/2013 της Επιτροπής, της 5ης Δεκεμβρίου 2013, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 802/2004 για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 139/2004 του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων.

⁵ Ανακοίνωση σχετικά με απλοποιημένη διαδικασία για την εξέταση ορισμένων συγκεντρώσεων βάσει του κανονισμού για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων.

⁶ COM(2013) 685 τελικό: Ανακοίνωση της Επιτροπής για Πρόγραμμα βελτίωσης της καταλληλότητας και της αποδοτικότητας του κανονιστικού πλαισίου (REFIT)

συγκεντρώσεων «κοινοτικής» διάστασης, ήτοι της EDP/ENI/GDP (2004)⁷, της GDF/Suez (2006)⁸, της EDF/British Energy (2008)⁹, της DESFA/SOCAR (2014)¹⁰ και τέλος της General Electric/ALSTOM (Thermal Power-Renewable Power & Grid business) (2015)¹¹. Κατά την εξέταση των εν λόγω υποθέσεων θα αναλυθούν οι πιθανές επιπτώσεις (οριζόντιες και κάθετες) που ενδέχεται να έχουν οι συγκεκριμένες συγκεντρώσεις στον ανταγωνισμό. Σε περίπτωση που κριθεί από την Επιτροπή ότι η συγκέντρωση ενδέχεται να έχει παρουσιάσει σοβαρές επιπτώσεις στον ανταγωνισμό, θα εξετάσουμε τα διορθωτικά μέτρα που ενδέχεται να είχαν προτείνει τα μέρη της συγχώνευσης, ύστερα από προτροπή της Επιτροπής. Τέλος θα διαπιστώσουμε με ποια διαδικασία και με ποιους τρόπους κρίθηκαν συμβατές ή ασυμβίβαστες οι εν λόγω συγκεντρώσεις με την κοινή αγορά, σύμφωνα με όσα αναφέρονται στον κανονισμό για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων.

Συμπερασματικά και προτού προβούμε στην ανάλυση των συγκεντρώσεων στον ενεργειακό τομέα στην Ελλάδα, θα γίνει αναφορά στην Λευκή Βίβλο της Επιτροπής, με την οποία η Επιτροπή δέκα έτη μετά τη ριζική αναθεώρηση του κανονισμού περί συγκεντρώσεων της ΕΕ το 2004, αποτιμά τον τρόπο εφαρμογής του ουσιαστικού κριτηρίου ελέγχου της «σημαντικής παρακώλυσης του αποτελεσματικού ανταγωνισμού» (ΣΠΑΑ) και εξετάζει τους τρόπους για την περαιτέρω σύγκλιση και συνεργασία μεταξύ της Επιτροπής και των κρατών μελών και ανάμεσα στα κράτη μέλη.

Έχοντας πλέον αναλύσει το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που διέπει τις συγκεντρώσεις επιχειρήσεων στον τομέα της ενέργειας, θα ακολουθήσει συνοπτική αναφορά αρχικά στην ενεργειακή κατάσταση της Ελλάδας και συγκεκριμένα στο ειδικό δίκαιο που διέπει κατά το πρότυπο του δικαίου της ΕΕ τον ενεργειακό κλάδο, και στη συνέχεια θα προβούμε σε σύντομη παρουσίαση των άρθρων 5 έως 10 του ν. 3959/2011 για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού. Αναλυτικότερα, θα εξετάσουμε ορισμένες έννοιες που αφορούν την συγκέντρωση, την απόκτηση ελέγχου κ.α. κατ' αντιστοιχία του κανονισμού συγκεντρώσεων της ΕΕ, ενώ παράλληλα θα αναφερθούμε στην διαδικασία προηγούμενης γνωστοποίησης των συγκεντρώσεων και στην διαδικασία προληπτικού ελέγχου αυτών.

---

⁷ Υπόθεση αριθ. COMP/M.3440- Αποφ. Ευρ.Επιτρ. της 9^{ης} Δεκεμβρίου 2004

⁸ Υπόθεση αριθ. COMP/M.4180- Αποφ. Ευρ.Επιτρ. της 14^{ης} Νοεμβρίου 2006

⁹ Υπόθεση αριθ. COMP/M.5224- Αποφ. Ευρ.Επιτρ. της 22^{ης} Δεκεμβρίου 2008

¹⁰ Υπόθεση αριθ. COMP/M.7095 – Κίνηση Διαδικασίας από Ευρ.Επιτρ. την 5^η Νοέμβρη 2014

¹¹ Υπόθεση αριθ. COMP/M.7278- Αποφ. Ευρ.Επιτρ. της 8^{ης} Σεπτεμβρίου 2015

Τέλος, θα προβούμε στην ανάλυση τριών ενεργειακών συγκεντρώσεων στην Ελλάδα, ήτοι στη συγκέντρωση των εταιριών MOTOR OIL (ΕΛΛΑΣ) ΔΙΥΛΙΣΤΗΡΙΑ ΚΟΡΙΝΘΟΥ Α.Ε, Shell Overseas Holdings Limited, Shell ΕΛΛΑΣ Α.Ε. και Shell Gas Commercial and Industrial (ΑΕΒΕΥ) του έτους 2010¹², η οποία αφορά στην ελληνική αγορά πετρελαιοειδών, στη συγκέντρωση των εταιριών ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή ΑΒΕΤΕ Α.Ε. και ΔΕΗ Α.Ε.¹³ για τη μεταβολή του κοινού ελέγχου επί της επιχείρησης Waste Syclo Υπηρεσίες Διαχείρισης Αποβλήτων Α.Ε. του έτους 2013, καθώς και σε αυτήν των DAMCO ENERGY Α.Ε και ΔΕΗ Α.Ε.¹⁴ για τη σύσταση της επιχείρησης ΔΕΗ SOLAR SOLUTIONS Α.Ε. του έτους 2014, η οποία επηρεάζει τις σχετικές με τον κλάδο των φωτοβολταϊκών αγορές. Οι αποφάσεις επί των συγκεντρώσεων αυτών αποτελούν ακριβή απεικόνιση του σκεπτικού καθώς και του τρόπου δράσης της ελληνικής Επιτροπής Ανταγωνισμού σε έναν ακόμη εκκολαπτόμενο κλάδο δικαίου όπως είναι αυτός της ενέργειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΤΟ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΕ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΝ

1. Ο Κανονισμός Συγκεντρώσεων της ΕΕ

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 εισηγήθηκε την υιοθέτηση ειδικού κανονισμού ελέγχου των συγκεντρώσεων. Ωστόσο η πρόταση αυτή δεν έγινε δεκτή από το Συμβούλιο, διότι τότε επικράτησε η άποψη ότι οι συγχωνεύσεις πρέπει να παραμείνουν ανεμπόδιστες, ούτως ώστε να γίνουν πιο ισχυρές οι επιχειρήσεις αυτές για να αντιμετωπίσουν τον σκληρό ανταγωνισμό των αμερικάνικων και ιαπωνικών επιχειρήσεων. Είκοσι χρόνια αργότερα οι συνθήκες ωρίμασαν και εισήχθη ο κανονισμός 4064/1989, ο οποίος ετέθη σε ισχύ στις 21.9.1990¹⁵.

Βέβαια, η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς και η οικονομική και νομισματική ένωση, η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η μείωση των διεθνών εμποδίων στο εμπόριο και τις επενδύσεις ενίσχυσαν το φαινόμενο των αναδιαρθρώσεων επιχειρήσεων μέσα στην Κοινότητα, ιδίως με τη μορφή

---

¹² Απόφαση ΕΑ 491/VI/2010

¹³ Απόφαση ΕΑ 577/VII/2013

¹⁴ Απόφαση ΕΑ 587/2014

¹⁵ Βλ. Κ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, Η πολιτική Ανταγωνισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Ευρωπαϊών Πολιτεία, 2007, σελ. 788

συγκεντρώσεων. Μια τέτοια εξέλιξη δεν θα μπορούσε παρά να τύχει ευνοϊκής αποδοχής επειδή συμφωνούσε με τις επιταγές ενός δυναμικού ανταγωνισμού και θα μπορούσε να είναι δυνατόν να τονώσει την ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής βιομηχανίας και να βελτιώσει τους όρους ανάπτυξης και το βιοτικό επίπεδο στην Κοινότητα¹⁶.

Οι κίνδυνοι όμως για τον ανταγωνισμό παρέμειναν, γι' αυτό και η Κοινότητα εξέδωσε νεότερη νομοθεσία ελέγχου συγκεντρώσεων, ήτοι τον Κανονισμό 139/2004 του Συμβουλίου, της 20^{ης} Ιανουαρίου 2004, ο οποίος εισάγει, όπως και ο προγενέστερος αυτού Κανονισμός 4064/1989, τον προληπτικό έλεγχο των συγκεντρώσεων που έχουν «κοινοτική» διάσταση. Ιδιαίτερη σημασία, όπως θα φανεί πιο κάτω έχει το αρ. 2 παρ. 3 του κανονισμού σύμφωνα με το οποίο «Οι συγκεντρώσεις που ενδέχεται να παρακωλύουν σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στην κοινή αγορά ή σε σημαντικό τμήμα της, ιδίως ως αποτέλεσμα της δημιουργίας ή της ενίσχυσης μιας δεσπόζουσας θέσης, κηρύσσονται ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά».

1.1 Έννοια της συγκέντρωσης

Οι συγκεντρώσεις είναι συμφωνίες χάρη στις οποίες μια επιχείρηση αποκτά τον έλεγχο άλλης ή άλλων επιχειρήσεων και μεταβάλλει έτσι μόνιμα τη διάρθρωση των επιχειρήσεων αυτών καθώς και της αγοράς μέσα στην οποία δραστηριοποιούνται. Ειδικότερα, συγκέντρωση σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 3 του κανονισμού, θεωρείται ότι υπάρχει όταν α) δύο ή περισσότερες ανεξάρτητες επιχειρήσεις συγχωνεύονται σε μία νέα επιχείρηση και παύουν να υφίστανται ως χωριστές νομικές οντότητες ή όταν β) ένα ή περισσότερα πρόσωπα (που ελέγχουν ήδη μία τουλάχιστον επιχείρηση) ή μία ή περισσότερες επιχειρήσεις, αποκτούν άμεσα ή έμμεσα με την αγορά τίτλων ή στοιχείων του ενεργητικού, με σύμβαση ή με άλλο τρόπο, έλεγχο στο σύνολο ή σε τμήματα μιας ή περισσότερων άλλων επιχειρήσεων.

Κατά την έννοια αυτή συγκέντρωση υπάρχει και στην περίπτωση της κοινής επιχείρησης καθώς αυτή εκπληρώνει μόνιμα όλες τις λειτουργίες μιας αυτόνομης οικονομικής ενότητας.

Ακόμη, συγχώνευση υπάρχει και όταν ελλείψει νομικής συγχώνευσης, ο συνδυασμός των δραστηριοτήτων των προηγουμένως ανεξάρτητων επιχειρήσεων

---

¹⁶ Σκέψεις 3 και 4 του Κανονισμού 139/2004

οδηγεί στη δημιουργία μιας ενιαίας οικονομικής μονάδας. Μια τέτοια περίπτωση μπορεί να παρουσιαστεί όταν δύο ή περισσότερες επιχειρήσεις, ενώ διατηρούν τις ατομικές τους νομικές προσωπικότητες, εγκαθιδρύουν συμβατικά μία κοινή οικονομική διαχείριση¹⁷.

1.1.1 Απόκτηση ελέγχου

Η απόκτηση ελέγχου αποτελεί βασικό στοιχείο για την διαπίστωση της ύπαρξης μιας συγκέντρωσης. Ως έλεγχος ορίζεται η δυνατότητα καθοριστικού επηρεασμού μιας επιχείρησης. Έλεγχο αποκτούν κατά κανόνα πρόσωπα ή επιχειρήσεις που είναι υποκείμενα δικαιωμάτων κυριότητας ή χρήσης επί του συνόλου ή μέρους των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης, ή δικαιούχοι από συμβάσεις που τους παρέχουν δυνατότητα καθοριστικού επηρεασμού της σύνθεσης, των συσκέψεων ή των αποφάσεων των οργάνων μιας επιχείρησης. Η πιο συχνή μορφή απόκτησης ελέγχου είναι μέσω της απόκτησης μετοχών. Ο αποκτώμενος έλεγχος μπορεί να είναι αποκλειστικός, όταν μία και μόνη επιχείρηση μπορεί να επηρεάσει καθοριστικά μία άλλη, ή κοινός, όταν δύο ή περισσότερες επιχειρήσεις ή πρόσωπα έχουν τη δυνατότητα να ασκούν αποφασιστική επιρροή σε μια άλλη επιχείρηση.

Ο κανονισμός προϋποθέτει την ύπαρξη μόνιμης μεταβολής του ελέγχου μιας επιχείρησης και κατ' επέκταση της διάρθρωσης της αγοράς, προκειμένου να στοιχειοθετείται μία συγκέντρωση. Επομένως, αλλαγές που επιφέρουν προσωρινή μεταβολή του ελέγχου δεν συνιστούν συγκεντρώσεις. Συμβάσεις που περιέχουν τη δυνατότητα ανανέωσής τους ή συμβάσεις με ικανοποιητική διάρκεια, θεωρούνται ότι επιφέρουν μόνιμη μεταβολή¹⁸.

1.2 Ευρωπαϊκή διάσταση της συγκέντρωσης

Μία συγκέντρωση έχει «κοινοτική» διάσταση όταν α) ο συνολικός κύκλος εργασιών που πραγματοποιούν παγκοσμίως όλες οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις υπερβαίνει τα 5 δισεκατομμύρια ευρώ και β) δύο τουλάχιστον από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις πραγματοποιούν, κάθε μία χωριστά, εντός της Κοινότητας, συνολικό

¹⁷ Βλ. Α. ΠΛΙΑΚΟΣ, Εισαγωγή στο Οικονομικό Δίκαιο, 2011, σελ. 381

¹⁸ Βλ. τις αποφάσεις COMP/M.3858-Lehman Brothers/SCO/Starwood/Le Meridien, 20.07.2005, όπου η συμφωνία για τη διαχείριση είχε διάρκεια 10-15 έτη, περίοδος ικανοποιητική, όχι όμως εκείνη των τριών ετών.

κύκλο εργασιών άνω των 250 εκατομμυρίων ευρώ, εκτός εάν κάθε μία από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις πραγματοποιεί άνω των δύο τρίτων του συνολικού «κοινοτικού» κύκλου εργασιών της σε ένα και το αυτό κράτος μέλος¹⁹.

1.2.1 Διαδικασία κοινοποίησης και κίνησης της διαδικασίας

Οι συγκεντρώσεις «ευρωπαϊκής» διάστασης πρέπει κατά γενικό κανόνα να κοινοποιούνται στην Επιτροπή πριν από την πραγματοποίησή τους και μετά τη σύναψη της συμφωνίας, τη δημοσίευση της δημόσιας προσφοράς εξαγοράς ή την απόκτηση ελέγχουσας συμμετοχής²⁰. Στη συνέχεια, η Επιτροπή μόλις λάβει την κοινοποίηση και εφόσον διαβιβάσει αντίγραφο αυτής στις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών, την εξετάζει προσεκτικά για το αν εμπίπτει κατ' αρχήν στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος κανονισμού και μετέπειτα για το κατά πόσο προκαλεί σοβαρές αμφιβολίες σχετικά με την συμβατότητά της με την κοινή εσωτερική αγορά.

Πιο συγκεκριμένα, η Επιτροπή εντός 25 εργάσιμων ημερών από την παραλαβή της κοινοποίησης οφείλει είτε να εγκρίνει τη συγκέντρωση (φάση I)²¹ εφόσον κρίνει ότι αυτή είναι συμβατή με την κοινή αγορά, είτε να κινήσει διαδικασία (φάση II)²², δηλαδή να διεξάγει μια πιο εμπεριστατωμένη έρευνα σε δεύτερο στάδιο σε περίπτωση που η κοινοποιηθείσα συγκέντρωση προκαλεί σοβαρές αμφιβολίες για την διατήρηση και ανάπτυξη του αποτελεσματικού ανταγωνισμού στην κοινή αγορά²³.

Κατά την κίνηση της διαδικασίας και εφόσον η Επιτροπή διαπιστώσει ότι, κατόπιν τροποποιήσεων που επέφεραν οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις, μία κοινοποιηθείσα συγκέντρωση δεν παρακωλύει πλέον σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό εντός της «ευρωπαϊκής» αγοράς, εκδίδει σχετική απόφαση εντός 90 εργάσιμων ημερών από την ημέρα κίνησης της διαδικασίας. Η προθεσμία αυτή αυξάνεται σε 105 εργάσιμες ημέρες στις περιπτώσεις που οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις προτείνουν την ανάληψη δεσμεύσεων. Η εν λόγω απόφαση της Επιτροπής μπορεί να συνοδεύεται από όρους και υποχρεώσεις για να εξασφαλίζεται η συμμόρφωση των συμμετεχουσών επιχειρήσεων με τις δεσμεύσεις που έχουν αναλάβει έναντι της Επιτροπής προκειμένου να καταστεί η συγκέντρωση συμβατή με

¹⁹ Αρ. 1 παρ. 2 του Κανονισμού (ΕΚ) 139/2004, του Συμβουλίου της 20^{ης} Ιανουαρίου 2004

²⁰ Αρ.4 παρ. 1 του Κανονισμού

²¹ Αρ. 6 παρ. 1β του Κανονισμού

²² Αρ. 6 παρ. 1γ του Κανονισμού

²³ Η εις βάθος έρευνα δεν προδικάζει την τελική απόφαση επί της υποθέσεως.

την «ευρωπαϊκή» αγορά²⁴. Σε κάθε περίπτωση, η Επιτροπή κοινοποιεί την απόφασή της στις συμμετέχουσες επιχειρήσεις καθώς και τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών.

1.2.2 Διαδικασία παραπομπής

Ένα κράτος μέλος της Ένωσης μπορεί εντός προθεσμίας 15 εργασίμων ημερών από τη λήψη αντιγράφου της κοινοποίησης, με δική του πρωτοβουλία ή κατόπιν προσκλήσεως της Επιτροπής, να δηλώσει ότι μια συγκέντρωση επηρεάζει σημαντικά τον πραγματικό ανταγωνισμό στην εσωτερική αγορά του²⁵. Η εν λόγω αγορά του προϊόντος ή της υπηρεσίας πρέπει να παρουσιάζει όλα τα χαρακτηριστικά μιας διακριτής αγοράς χωρίς ωστόσο να αποτελεί ουσιαστικό τμήμα της «κοινής» αγοράς. Η Επιτροπή αποφασίζει στη συνέχεια αν θα εξετάσει η ίδια την υπόθεση ή αν θα παραπέμψει το σύνολο ή μέρος αυτής στην αρμόδια αρχή του οικείου κράτους μέλους προκειμένου να εφαρμοστεί η εθνική νομοθεσία του εν λόγω κράτους²⁶.

2. Εφαρμογή του Κανονισμού Συγκεντρώσεων της ΕΕ στον τομέα της ενέργειας

Ήδη από το έτος 2000, δηλαδή κατά την χρονική περίοδο ενσωμάτωσης της πρώτης δέσμης οδηγιών για την ενέργεια στην εσωτερική νομοθεσία των κρατών μελών, έγινε αισθητή η κατ' επανάληψη εφαρμογή του κανονισμού για τις συγκεντρώσεις λόγω των συγκεντρώσεων των επιχειρήσεων στην ενεργειακή βιομηχανία.

Μέχρι και το 2003, οι διάφορες υποθέσεις συγκεντρώσεων στις ενεργειακές αγορές αντιμετωπίζονταν συνήθως μέσω απλοποιημένων διαδικασιών ελέγχου, κι αυτό διότι οι συμμετέχουσες στις συγχωνεύσεις επιχειρήσεις κατείχαν μικρά μερίδια αγοράς, αρκετά πιο χαμηλά από τα προκαθορισμένα «κατώφλια» μεριδίων αγοράς, με αποτέλεσμα να μην παρακωλύεται σε σημαντικό βαθμό ο ανταγωνισμός.

Από το 2003 ωστόσο και μετά, ένα σημαντικά υψηλότερο ποσοστό των υποθέσεων συγκέντρωσης στις αγορές φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας, υποβλήθηκαν σε διεξοδικό έλεγχο, καθώς λόγω της αύξησης των συγκεντρώσεων στις αγορές αυτές, δημιουργούνταν σοβαρά προβλήματα ανταγωνισμού.

---

²⁴ Αρ. 6 παρ. 2 του Κανονισμού

²⁵ Αρ. 9 παρ. 2 του Κανονισμού

²⁶ Αρ. 9 παρ. 3 του Κανονισμού

2.1 Πιθανές επιπτώσεις στον ανταγωνισμό λόγω των συγκεντρώσεων στον ενεργειακό τομέα

Μία συγκέντρωση επιχειρήσεων μπορεί να επιφέρει στον ανταγωνισμό τόσο οριζόντιες επιπτώσεις όσο και κάθετες. Με τον όρο οριζόντιες επιπτώσεις νοείται η εξάλειψη ενός σημαντικού ανταγωνιστή από τη χονδρική αγορά ηλεκτρισμού ή φυσικού αερίου. Πιο συγκεκριμένα, οριζόντια αποτελέσματα εντοπίστηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ακόμη και σε υποθέσεις όπου το συνδυασμένο μερίδιο αγοράς των συγχωνευμένων μερών ήταν σχετικά χαμηλό, όπως για παράδειγμα η υπόθεση EDF/British Energy (2008), ή σε υποθέσεις όπου το ένα από τα μέρη της συγχώνευσης ήταν σχετικά μικρός ανταγωνιστής και το άλλο κατεστημένος προμηθευτής (GDF/Suez – 2006), ή τέλος ακόμη και σε υποθέσεις όπου η απώλεια του ανταγωνισμού είναι δυνητική και όχι πραγματική, όπως στην υπόθεση RWE/Essent (2009)²⁷. Επιπλέον, ιδιαίτερα εμφανείς είναι οι οριζόντιες επιπτώσεις στον τομέα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας δεδομένης της ευμετάβλητης ζήτησης της συγκεκριμένης αγοράς και της παρουσίας διαφόρων τεχνολογιών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας με διαφορετικό οριακό κόστος. Υπάρχει έτσι ο κίνδυνος ραγδαίας αύξησης των τιμών λόγω των χαρακτηριστικών αυτών της αγοράς, γεγονός που ωφελεί σημαντικά τη συγχωνευμένη οντότητα²⁸.

Οριζόντια αποτελέσματα εμφανίζονται και σε επίπεδο λιανικής προμήθειας φυσικού αερίου ή ηλεκτρικής ενέργειας, μέσω της πραγματικής ή έστω αναμενόμενης εξόντωσης του ανταγωνισμού και για τους βιομηχανικούς και για τους οικιακούς πελάτες, καθώς οι προσφορές λιανικής προμήθειας φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας συγκλίνουν όλο και περισσότερο μεταξύ τους. Το γεγονός αυτό είναι πιο έντονο στην υπόθεση GDF/Suez, καθώς η GDF αποτελούσε έναν παρόντα ανταγωνιστή για τη Suez στην Βελγική αγορά λιανικής προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας, λόγω της συμμετοχής της στην SPE²⁹.

Κάθετες επιπτώσεις στον ανταγωνισμό παρουσιάζονται όταν η συγχώνευση πραγματοποιείται μεταξύ επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικά επίπεδα της κάθετης αλυσίδας εφοδιασμού ενέργειας. Σύνηθες αποτέλεσμα των μη οριζόντιων συγκεντρώσεων είναι ο αποκλεισμός πρόσβασης νέων ανταγωνιστών στο

²⁷ Υπόθεση αριθ. COMP/M.5467- Αποφ. Ευρ.Επιτρ, της 23^{ης} Ιουνίου 2009

²⁸ Βλ. Άρθρο: Giulio Federico, *The Competition Effects of Energy Mergers*, 2011

²⁹ Société productrice d'électricité – δεύτερη μεγαλύτερη παραγωγός και προμηθευτής ηλεκτρικής ενέργειας στη βελγική αγορά ενέργειας

δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας ή φυσικού αερίου, ως απόρροια του μη διαχωρισμού του ιδιοκτησιακού καθεστώτος στοιχείων ενεργητικού του δικτύου, όπως παραδείγματος χάριν η μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας, η αποθήκευση και μεταφορά φυσικού αερίου. Ειδικότερα, όταν μία συγχώνευση συνδυάζει από τη μία περιουσιακά στοιχεία του δικτύου που δεν έχουν αποδεσμευτεί και από την άλλη δραστηριότητες που αφορούν απελευθερωμένα τμήματα της αγοράς, τότε προκύπτουν μη οριζόντιες επιπτώσεις. Υπάρχει έτσι δυνατότητα καθορισμού των τιμών από μεριάς της συγχωνευμένης οντότητας καθώς και δυνατότητα αύξησης του κόστους πρόσβασης στο ενεργειακό δίκτυο για τους νέους ανταγωνιστές της.

Επιπλέον, μη οριζόντιες επιπτώσεις για τον ανταγωνισμό μπορούν να προκύψουν και από την όλο και μεγαλύτερη αλληλεπίδραση ανάμεσα στις αγορές χονδρικής φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας, οι οποίες (επιπτώσεις) απορρέουν από το γεγονός ότι το φυσικό αέριο αποτελεί (κυρίως την τελευταία δεκαετία) σημαντικό μέσο-καύσιμο για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας σε πολλές ευρωπαϊκές αγορές. Έτσι παρατηρούνται όλο και περισσότερες συγχωνεύσεις μεταξύ εταιριών φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού (Convergence Mergers)³⁰.

2.2 Αξιολόγηση υποθέσεων στις οποίες εφαρμόστηκε ο ευρωπαϊκός κανονισμός περί ελέγχου συγκεντρώσεων

Είναι γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει εξετάσει τις τελευταίες δύο δεκαετίες (1995-2015) πάρα πολλές υποθέσεις συγκεντρώσεων επιχειρήσεων στις ευρωπαϊκές αγορές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου. Ωστόσο, μόνο μία κρίθηκε ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά και κατ' επέκταση απαγορεύτηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Πρόκειται για την συγχώνευση EDP/ENI/GDP του έτους 2004, η οποία θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω. Άξιες αναφοράς κρίνονται επίσης οι συγχωνεύσεις GDF/Suez του έτους 2006 και EDF/British Energy του έτους 2008, οι οποίες εγκρίθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως συμβατές με την κοινή αγορά ύστερα από μία σειρά δεσμεύσεων που έπρεπε να τηρήσουν. Ακόμη, θα γίνει αναφορά και στην υπόθεση προτεινόμενης απόκτησης του ΔΕΣΦΑ από την εταιρία SOCAR του έτους 2014, η οποία όμως εξακολουθεί να εκκρεμεί ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Τέλος, αξιολογη κρίνεται και η πρόσφατη συγχώνευση

---

³⁰ Βλ. Verde S., "Everybody merges with somebody—The wave of M&As in the energy industry and the EU merger policy", Energy Policy 36 (2008) 1125–1133

General Electric/ALSTOM (Thermal Power-Renewable Power & Grid business) του έτους 2015, η οποία αφορά στην πολύ ενδιαφέρουσα αγορά αεριοστροβίλων βαρέας χρήσης και η οποία τελικά εγκρίθηκε από την Επιτροπή ύστερα από μία πιο εμπειριστατωμένη έρευνα ως συμβατή με την εσωτερική αγορά.

2.2.1 Υπόθεση EDP/ENI/GDP

Η Energias de Portugal «EDP» είναι η κατεστημένη εταιρεία ηλεκτρισμού της Πορτογαλίας, οι κυριότερες δραστηριότητες της οποίας συνίστανται στην παραγωγή, διανομή και προμήθεια ηλεκτρισμού στην Πορτογαλία. Η ENI, ιταλική εταιρεία ενέργειας, δραστηριοποιείται στους τομείς της διερεύνησης και της παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς και στους τομείς της προμήθειας, μεταφοράς, αποθήκευσης, διανομής και εμπορίου φυσικού αερίου. Η εταιρεία Gas de Portugal, «GDP», 100% θυγατρική της πορτογαλικής εταιρείας Galp Energia SGPS, είναι η κατεστημένη εταιρεία αερίου της Πορτογαλίας, η οποία μαζί με τις θυγατρικές της δραστηριοποιείται στους τομείς της εισαγωγής, μεταφοράς και προμήθειας φυσικού αερίου.

Η παρούσα υπόθεση αφορά συγκέντρωση με την οποία η EDP και η ENI σχεδιάζουν να αποκτήσουν από κοινού τον έλεγχο της GDP. Έτσι το δίκτυο μεταφοράς φυσικού αερίου θα μεταφερθεί στη REN (Rede Eléctrica Nacional), τον πορτογαλικό φορέα εκμετάλλευσης του δικτύου ηλεκτροδότησης, του οποίου το 30% κατέχει η EDP. [Η Rede Eléctrica Nacional SA είναι πορτογαλική εταιρεία που προήλθε από την απόσχιση, το 1994, του πορτογαλικού δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας, το οποίο προηγουμένως ανήκε στην EDP].

Μετά από προκαταρκτικό έλεγχο, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η συγκέντρωση δημιουργούσε σοβαρές αμφιβολίες όσον αφορά τη συμβατότητά της με την κοινή αγορά. Έτσι, στις 12 Αυγούστου 2004 κίνησε τη διαδικασία του άρθρου 6 παρ. 1γ', του κανονισμού 4064/89 (φάση II). Η διεξοδική έρευνα της Επιτροπής που ακολούθησε, βεβαίωσε ότι η EDP κατέχει δεσπίζουσα θέση στη χονδρική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας της Πορτογαλίας, εφόσον το 2003 κατείχε το 70% της δυναμικότητας παραγωγής, παρήγαγε το 70% της ηλεκτρικής ενέργειας και ήταν ο μεγαλύτερος εισαγωγέας ηλεκτρισμού στην Πορτογαλία. Δεσπίζουσα θέση κατέχει όμως και στην αγορά λιανικής προμήθειας ηλεκτρισμού της Πορτογαλίας. Επομένως, η προτεινόμενη συγκέντρωση, αν θα πραγματοποιούνταν, θα ενίσχυε την ήδη

δεσπόζουσα θέση της EDP τόσο λόγω των οριζόντιων όσο και λόγω των κάθετων αποτελεσμάτων της.

Όσον αφορά στα οριζόντια αποτελέσματα, η GDP μετά τη συγκέντρωση, θα έπαυε να αποτελεί τον κυριότερο ανταγωνιστή στις αγορές ηλεκτρισμού της Πορτογαλίας. Ως γνωστόν, η πρόσβαση σε ανταγωνιστικές πηγές αερίου παρέχει σημαντικά πλεονεκτήματα στον τομέα του ηλεκτρισμού λαμβάνοντας υπόψη ότι οι σταθμοί ηλεκτροπαραγωγής που λειτουργούν με αέριο αποτελούν πλέον το συνηθέστερο τρόπο παραγωγής νέας ηλεκτρικής ενέργειας.

Όσον αφορά στα μη οριζόντια αποτελέσματα, η EDP θα έχει τη δυνατότητα και το κίνητρο, λόγω της συγχώνευσης, να διατηρήσει μια προνομιακή και προτιμησιακή πρόσβαση στο φυσικό αέριο εις βάρος των εταιριών που συμμετέχουν ή θα μπορούσαν να συμμετέχουν στην παραγωγή ηλεκτρισμού, ενώ παράλληλα θα μπορεί να αυξάνει τις τιμές του αερίου κατά τέτοιο τρόπο ώστε να αποκλείει πιθανούς ανταγωνιστές της.

Περαιτέρω, η συγχώνευση αυτή θα ενίσχυε τη δεσπόζουσα θέση της GDP στις αγορές αερίου της Πορτογαλίας, εφόσον θα απορροφούνταν όλη η ζήτηση αερίου από την GDP, καθώς και θα εξαλείφονταν η EDP ως ο πιθανότερος δυνητικός φορέας που θα μπορούσε να εισέλθει στην αγορά προμήθειας αερίου.

Για τους παραπάνω λόγους και εφόσον καμία από τις προταθείσες δεσμεύσεις των μερών δεν επέλυε, σύμφωνα με την γνώμη της Επιτροπής, τα εντοπισθέντα προβλήματα ανταγωνισμού, η Επιτροπή έκρινε το Δεκέμβρη του 2004 την προτεινόμενη συγκέντρωση ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά σύμφωνα με το άρθρο 8 παρ. 3 του κανονισμού 4064/89 για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων, ο οποίος ήταν τότε σε ισχύ, δεδομένου ότι θα ενίσχυε δεσπόζουσες θέσεις στις αγορές αερίου και ηλεκτρισμού της Πορτογαλίας με αποτέλεσμα να παρακωλύεται ο αποτελεσματικός ανταγωνισμός σε σημαντικό τμήμα της κοινής αγοράς.

2.2.1.1 Η απόφαση του Πρωτοδικείου της ΕΕ της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 2005

Στις 25 Φεβρουαρίου 2005 η EDP προσέφυγε ενώπιον του Πρωτοδικείου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ζητώντας την ακύρωση της απόφασης της Επιτροπής. Κατά την εξέταση της προσβαλλόμενης απόφασης, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η απόφαση αυτή ενέχει νομική πλάνη όσον αφορά τις αγορές αερίου στην Πορτογαλία. Ειδικότερα, η Επιτροπή στήριξε την απαγόρευση της συγκέντρωσης στην ενίσχυση

δεσπόζουσας θέσεως, συνέπεια της οποίας είναι η σημαντική παρακώλυση του ανταγωνισμού στις αγορές αερίου. Ωστόσο, κατά την επίμαχη χρονική στιγμή ίσχυε υπέρ της Δημοκρατίας της Πορτογαλίας το άρθρο 28 παρ. 2 της δεύτερης οδηγίας για το φυσικό αέριο (2003/55), σύμφωνα με το οποίο θεσπίζεται κατά παρέκκλιση χρονοδιάγραμμα υπέρ των κρατών μελών που συγκαταλέγονται στις αναδυόμενες αγορές. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το γεγονός ότι η Πορτογαλία απαλλάσσεται από την υποχρέωση εφαρμογής των κύριων διατάξεων της δεύτερης οδηγίας για το φυσικό αέριο, σκοπός των οποίων είναι το άνοιγμα των διαφόρων αγορών στον ανταγωνισμό και η διασφάλιση αποτελεσματικού ανταγωνισμού.

Πράγματι από τη νομολογία για ζητήματα ανταγωνισμού προκύπτει ότι αν μια εθνική νομοθεσία δημιουργεί ένα νομικό πλαίσιο το οποίο εξαλείφει κάθε δυνατότητα ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων, τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ δεν έχουν εφαρμογή³¹. Κατ' επέκταση στις αγορές αερίου δεν ήταν δυνατό να πληρούνται οι προϋποθέσεις του αρ. 2 παρ. 3 του κανονισμού 4064/89, ήτοι η δημιουργία ή ενίσχυση δεσπόζουσας θέσεως και η σε σημαντικό βαθμό παρακώλυση του ουσιαστικού ανταγωνισμού στην κοινή αγορά λόγω της δημιουργίας ή της ενισχύσεως δεσπόζουσας θέσεως.

Αντιθέτως, όπως προκύπτει από πάγια πλέον νομολογία, αν ορισμένες από τις αιτιολογικές σκέψεις μιας απόφασης δικαιολογούν επαρκώς, κατά νόμο, την εν λόγω απόφαση, οι τυχόν πλημμέλειες σε άλλες αιτιολογικές σκέψεις της προσβαλλομένης πράξης δεν ασκούν επιρροή στο διατακτικό της³². Επομένως, στο πλαίσιο του τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν ενέχει καμία νομική πλάνη. Εξάλλου, όσον αφορά τις συγκεντρώσεις επιχειρήσεων, η Επιτροπή οφείλει να απαγορεύει μία συγκέντρωση εφόσον τα κριτήρια του άρθρου 2 παρ. 3 του κανονισμού 4064/89 πληρούνται έστω και για μία από τις υπό εξέταση αγορές.

Συνακόλουθα, το Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή της EDP καθώς, η αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως, κατά το μέρος που δεν ακυρώνεται,

---

³¹ Βλ. αποφάσεις του Δικαστηρίου της 16ης Δεκεμβρίου 1975, 40/73 έως 48/73, 50/73, 54/73 έως 56/73, 111/73, 113/73 και 114/73, Suiker Unie κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή τόμος 1975, σ. 507, σκέψεις 71 και 72, και της 11ης Νοεμβρίου 1997, C-359/95 P και C-379/95 P, Επιτροπή και Γαλλία κατά Ladbroke Racing, Συλλογή 1997, σ. 1-6265, σκέψη 33, και απόφαση του Πρωτοδικείου της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, T-191/98, T-212/98 έως T-214/98, Atlantic Container Line κ.λπ. κατά Επιτροπής, Συλλογή 2003, σ. Π-3275, σκέψη 1130

³² Βλ. αποφάσεις του Δικαστηρίου της 12ης Ιουλίου 2001, C-302/99 P και C-308/99 P, Επιτροπή και Γαλλία κατά TF1, Συλλογή 2001, σ. I-5603, σκέψεις 26 έως 29, και την απόφαση του Πρωτοδικείου της 8ης Ιουλίου 2004, T-50/00, Dalmine κατά Επιτροπής, Συλλογή 2004, σ. II-2395, σκέψεις 134 και 146, κατά της οποίας έχει ασκηθεί αναίρεση

αρκεί για τη θεμελίωση του διατακτικού της, σύμφωνα με το οποίο η συγκέντρωση πρέπει να κηρυχθεί ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά³³.

2.2.2. Υπόθεση Gaz de France /Suez

Η Gaz de France (GDF) είναι ενεργειακός όμιλος με παρουσία σε όλους τους τομείς της αλυσίδας του φυσικού αερίου και των συναφών υπηρεσιών ενέργειας. Δραστηριοποιείται στην εξαγωγή, την παραγωγή, τη μεταφορά, την αποθήκευση, τη διανομή και την πώληση φυσικού αερίου κυρίως στη Γαλλία, αλλά και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες μεταξύ των οποίων και το Βέλγιο.

Ο όμιλος Suez δραστηριοποιείται στους τομείς φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας, και στις υπηρεσίες κοινής ωφελείας, κυρίως στο Βέλγιο μέσω των θυγατρικών του εταιριών Distrigaz και Electrabel, αλλά και στις ενεργειακές αγορές της Γαλλίας.

Η από 10/5/2006 κοινοποιηθείσα στην Επιτροπή πράξη συνίσταται στην απορρόφηση της Suez από την GDF, με αποτέλεσμα η πρώτη να παύσει να υπάρχει ως νομική οντότητα. Η πράξη αυτή όμως προκάλεσε στην Επιτροπή σοβαρές ανησυχίες για τον ανταγωνισμό στην κοινοτική αγορά με αποτέλεσμα η τελευταία να κινήσει τον Ιούνιο του 2006 τη διαδικασία του αρ. 6 παρ.1γ του Κανονισμού 139/2004.

Η Επιτροπή θεώρησε ότι η προτεινόμενη συγκέντρωση θα παρεμπόδιζε σημαντικά τον πραγματικό ανταγωνισμό σε τέσσερις τομείς: στον τομέα του φυσικού αερίου στο Βέλγιο, στον τομέα του φυσικού αερίου στη Γαλλία, στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας στο Βέλγιο και στα δίκτυα θέρμανσης στη Γαλλία.

Αναλυτικότερα, όσον αφορά στον τομέα φυσικού αερίου στο Βέλγιο, η συγκέντρωση θα είχε ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση του πλησιέστερου ανταγωνιστή του κατεστημένου φορέα εκμετάλλευσης, ενώ παράλληλα καμία άλλη επιχείρηση δεν θα μπορούσε να ασκήσει την ίδια ανταγωνιστική πίεση με την GDF. Επιπλέον, με την ενοποίηση των μεριδίων αγοράς των συγχωνευμένων μερών, δημιουργούνται εμπόδια στην πρόσβαση νέων ανταγωνιστών στον τομέα εισαγωγής φυσικού αερίου στο Βέλγιο αλλά και στις υποδομές, διότι το δίκτυο το διαχειρίζεται η Fluxys θυγατρική της Suez, η οποία πλέον θα ελέγχεται από τα μέρη της συγκέντρωσης, ενώ την διαχείριση των δικτύων διέλευσης έχει η Distrigaz, επίσης θυγατρική της Suez.

---

³³ Αρ. Υπόθεσης T-87/2005, απόφαση του Πρωτοδικείου, της 21ης Σεπτεμβρίου 2005

Εμπόδια από τη συγκέντρωση θα προκύψουν και σχετικά με την πρόσβαση στον τερματικό σταθμό ΥΦΑ στο Zeebrugge του Βελγίου, τον οποίο διαχειρίζεται η Fluxys LNG, η οποία αποτελεί και αυτή θυγατρική της Suez.

Ομοίως και στον τομέα προμήθειας φυσικού αερίου στη Γαλλία, η GDF κατέχει δεσπόμενη θέση, με αποτέλεσμα η εξαφάνιση της Suez από την αγορά αυτή να ενισχύσει την ήδη υπάρχουσα δεσπόμενη επιχείρηση.

Παρόμοια προβλήματα στον ανταγωνισμό δημιουργούνται και στον τομέα ηλεκτρικής ενέργειας στο Βέλγιο, διότι η συγχωνευμένη οντότητα θα μπορεί να αυξήσει το κόστος του φυσικού αερίου, και ιδίως το κόστος του ευέλικτου εφοδιασμού των μονάδων ηλεκτροπαραγωγής με φυσικό αέριο.

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων ανταγωνισμού, τα μέρη πρότειναν δεσμεύσεις, μεταξύ των οποίων και την απώλεια ελέγχου τους επί του διαχειριστή δικτύου του Βελγίου, καθώς και εκχωρήσεις συμμετοχών του ομίλου Suez στην Distrigaz κ. α. Οι δεσμεύσεις αυτές αποσκοπούσαν στην διευκόλυνση της πρόσβασης νέων ανταγωνιστών στην εν λόγω αγορά, ενώ παράλληλα έλυναν τα προβλήματα κάθετης στεγανοποίησης των αγορών φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού.

Ύστερα από τις δεσμεύσεις που πρότειναν τα μέρη στις 13 Οκτωβρίου 2006, η Επιτροπή εφόσον τις έκρινε επαρκείς για την εξάλειψη των προβλημάτων ανταγωνισμού, εξέδωσε απόφαση στις 14 Νοεμβρίου 2006, με την οποία κηρύσσει την κοινοποιηθείσα πράξη συμβατή με την κοινή αγορά κατ' εφαρμογή του άρθρου 8 παρ. 2 του κανονισμού συγκεντρώσεων.

2.2.2.1 Διαμόρφωση της βελγικής αγοράς φυσικού αερίου μετά τη συγχώνευση

Είναι αλήθεια ότι η συγχωνευθείσα οντότητα και τα αντίστοιχα διορθωτικά μέτρα οδήγησαν σε αξιόλογες αλλαγές στην αγορά φυσικού αερίου του Βελγίου. Ειδικότερα, το Μάιο του 2008 η Suez πώλησε την θυγατρική της Distrigaz στην ENI, την ιταλική πολυεθνική εταιρία πετρελαίου και φυσικού αερίου της Ιταλίας, με αποτέλεσμα να μειωθεί γρήγορα το μερίδιο αγοράς της (της Distrigaz). Αντιθέτως, το μερίδιο αγοράς της νέας οντότητας GDF Suez αυξήθηκε από 13% που ήταν το 2008 σε πάνω από 30% το 2012. Ταυτόχρονα, ο αριθμός των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην αγορά προμήθειας αυξήθηκε από 20 που ήταν το 2005 σε 34 το 2012.

Περαιτέρω, τον Ιούνιο του 2008 πωλήθηκε η Distrigas & Co. στην Fluxys με αποτέλεσμα η GDF Suez να μην είναι σε θέση πλέον να ελέγχει τις ροές φυσικού αερίου στο δίκτυο.

Επιπλέον, τον Ιούλιο του 2008 πραγματοποιήθηκε μερική πώληση της Fluxys από τη Suez, γεγονός που μείωσε το ποσοστό συμμετοχής της GDF Suez ως ακολούθως: στην Fluxys SA, δραστηριότητα της οποίας αποτελεί η διανομή και αποθήκευση φυσικού αερίου, η GDF Suez κατέχει το 45%, και στην Fluxys International, η οποία διαχειρίζεται τον τερματικό σταθμό ΥΦΑ, κατέχει το 60%. Αποφασίστηκε βέβαια ότι οι αποφάσεις και στις δύο αυτές εταιρίες θα λαμβάνονται από την ίδια Επιτροπή, έτσι ώστε η νέα οντότητα να μην ασκεί επιρροή στην Fluxys International (καθώς κατέχει το 60%).

Τέλος, το Μάρτιο του 2010 η GDF Suez αποφάσισε να μεταβιβάσει το υπόλοιπο μερίδιο που είχε στην Fluxys στην Publigas, έναν οργανισμό που ανήκε στις τοπικές κοινότητες του Βελγίου, η οποία Publigas το Μάιο του 2009 είχε αυξήσει το μερίδιό της στην Fluxys σε 51,47% αποτελώντας έτσι τον de facto ιδιοκτήτη της εταιρίας.

Όλα αυτά τα μέτρα που πήρε η GDF Suez οδήγησαν στον διαχωρισμό ιδιοκτησιακού καθεστώτος της νέας οντότητας. Έτσι κατέστη πιο εύκολη η πρόσβαση στην αγορά φυσικού αερίου του Βελγίου, ενώ παράλληλα μειώθηκαν και οι τιμές στο φυσικό αέριο. Περιορίστηκαν εν γένει τα δυνητικά αντι-ανταγωνιστικά αποτελέσματα που θα προέκυπταν από τη συγκέντρωση.

2.2.3 Υπόθεση EdF/British Energy

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 22 Δεκεμβρίου 2008 ενέκρινε την προτεινόμενη συγκέντρωση, με την οποία η επιχείρηση Electricite de France (EdF) αποκτά με την έννοια του άρθρου 3 παρ. 1 στοιχείο β' του Κανονισμού 139/2004 τον έλεγχο της επιχείρησης British Energy (BE) με αγορά μετοχών.

Ειδικότερα, η EdF δραστηριοποιείται στον τομέα παραγωγής και στο χονδρικό εμπόριο ηλεκτρικής ενέργειας, μεταφοράς, διανομής και παροχής ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και στην παροχή άλλων συναφών με την ηλεκτρική ενέργεια υπηρεσιών στη Γαλλία και σε άλλες χώρες. Στο Ηνωμένο Βασίλειο δραστηριοποιείται κυρίως στην ηλεκτροπαραγωγή με καύση άνθρακα και φυσικό αέριο, καθώς και στην προμήθεια και διανομή ηλεκτρικής ενέργειας.

Η ΒΕ δραστηριοποιείται στην παραγωγή και στο χονδρικό εμπόριο ηλεκτρικής ενέργειας, στην παροχή ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και στην παροχή άλλων συναφών με την ηλεκτρική ενέργεια υπηρεσιών, οι οποίες όλες παρέχονται αποκλειστικά και μόνο στην Μεγάλη Βρετανία.

Κατόπιν έρευνας η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η συγχωνευμένη οντότητα, παρόλο που δεν θα αποκτούσε υψηλά μερίδια αγοράς και θα εξακολουθούσε να αντιμετωπίζει αρκετούς ανταγωνιστές, ανέγειρε σοβαρές ανησυχίες για τον ανταγωνισμό, καθώς η οντότητα που θα προέκυπτε μετά τη συγχώνευση θα ήταν από πολλές απόψεις σε μεγάλο βαθμό συμπληρωματική. Πιο συγκεκριμένα, λόγω του συσχετισμού του χαρτοφυλακίου ευέλικτης ηλεκτροπαραγωγής της EdF και του χαρτοφυλακίου ηλεκτροπαραγωγής βασικού φορτίου από τους πυρηνικούς σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας της ΒΕ, η Επιτροπή ανησυχούσε ότι η προτεινόμενη πράξη θα καθιστούσε ευκολότερο για την νέα οντότητα να αποσύρει την προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας από την αγορά, προκειμένου να αυξηθεί η τιμή. Η Επιτροπή πίστευε ότι αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε μείωση της ρευστότητας στην βρετανική αγορά χονδρικής ηλεκτρικής ενέργειας όσο και στις αγορές λιανικής πώλησης, προκαλώντας πιθανό αποκλεισμό της ζήτησης για τους παραγωγούς, διότι η νέα οντότητα θα είχε τη δυνατότητα να «εσωτερικεύσει» τη χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγει μέσω του εμπορίου αυτής μεταξύ των συγχωνευμένων μερών, η οποία διαφορετικά θα είχε πωληθεί στην αγορά.

Επιπλέον, η συγχώνευση θα έδινε στην EdF τη δυνατότητα πρόσβασης σε δυναμικότητα πυρηνικής ενέργειας καθώς και σε περιορισμένο αριθμό εργοταξίων που ανήκουν στην ΒΕ και που είναι πιθανό να είναι κατάλληλα για την κατασκευή νέων πυρηνικών αντιδραστήρων και πυρηνικών υποδομών. Τέλος, η συγχωνευμένη οντότητα στα πλαίσια των σε ισχύ δικαιωμάτων της για συνδέσεις με το δίκτυο μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας, θα μπορούσε να διατηρεί δικαιώματα σύνδεσης εκτός των σχεδίων επέκτασης της παραγωγικής ικανότητάς της, με τον κίνδυνο να προβαίνει σε αδικαιολόγητη καθυστέρηση των ανταγωνιστικών έργων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.

Ωστόσο, η συγχώνευση τελικά κρίθηκε συμβατή με την κοινή αγορά χάριν μίας σειράς διαρθρωτικών και συμπεριφορικών δεσμεύσεων για την EdF. Η EdF δεσμεύεται με την απόφαση της Επιτροπής να εκποιήσει το εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας (με καύσιμο το φυσικό αέριο) δικής της ιδιοκτησίας που βρίσκεται στην Sutton Bridge στο Ηνωμένο Βασίλειο και το εργοστάσιο παραγωγής

της British Energy (με καύσιμο τον άνθρακα) που βρίσκεται στο Eggborough. Ακόμη, η EdF δεσμεύεται να πωλήσει ορισμένες ελάχιστες ποσότητες ηλεκτρικής ενέργειας στη βρετανική χονδρική αγορά για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, καθώς και να προβεί στην άνευ όρων εκποίηση μιας τοποθεσίας δυνητικά κατάλληλης για την κατασκευή ενός νέου πυρηνικού σταθμού παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και τέλος να τερματίσει μία από τις τρεις συμφωνίες σύνδεσης δικτύου με το εθνικό δίκτυο στο Hinkley Point στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η συγκέντρωση αυτή με τις προαναφερθείσες δεσμεύσεις δεν θα παρακωλύει σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο ή σε κάποιο σημαντικό τμήμα του.

2.2.4 Προτεινόμενη απόκτηση του ΔΕΣΦΑ από την εταιρία SOCAR

Στις 5/11/2014, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κίνησε εις βάθος έρευνα για να εκτιμήσει κατά πόσον η προτεινόμενη απόκτηση του Διαχειριστή Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου (ΔΕΣΦΑ) από την κρατική εταιρεία πετρελαίου της Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν (SOCAR) είναι σύμφωνη με τον κανονισμό της ΕΕ για τις συγκεντρώσεις.

Οι δραστηριότητες της SOCAR περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την παραγωγή φυσικού αερίου και την ανάντη χονδρική πώληση αερίου στην Ελλάδα, στο πλαίσιο του «Νότιου Διαδρόμου Μεταφοράς Αερίου». Ο ΔΕΣΦΑ, ο οποίος ιδρύθηκε με το Προεδρικό Διάταγμα 33/2007, κατέχει και διαχειρίζεται το μοναδικό δίκτυο μεταφοράς αερίου υψηλής πίεσης και τον μοναδικό τερματικό σταθμό υδροποιημένου φυσικού αερίου (ΥΦΑ) στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στη Ρεβυθούσα.

Η Επιτροπή ύστερα από την αρχική έρευνα αγοράς που διενήργησε, εκφράζει την ανησυχία της ότι η πράξη αυτή μπορεί να περιορίσει τον ανταγωνισμό στην ανάντη χονδρική αγορά προμήθειας φυσικού αερίου στην Ελλάδα, διότι θα έδινε τη δυνατότητα στην οντότητα που θα προέκυπτε από τη συγκέντρωση να παρεμποδίζει την πρόσβαση των ανταγωνιστών της SOCAR στο ελληνικό δίκτυο μεταφοράς αερίου, περιορίζοντας έτσι τις επενδύσεις σε μελλοντικές επεκτάσεις του δυναμικού εισαγωγών, όπως η επέκταση του τερματικού σταθμού ΥΦΑ και η διασύνδεση του αγωγού TAP με το δίκτυο του ΔΕΣΦΑ. Επιπρόσθετα, η οντότητα που θα προέκυπτε από τη συγκέντρωση θα μπορούσε να περιορίζει τις εισροές αερίου στην Ελλάδα με τη μεροληπτική διαχείριση του δικτύου μεταφοράς αερίου, ευνοώντας τις προμήθειες

εκ μέρους της SOCAR έναντι των ανταγωνιστών της. Από την προκαταρκτική έρευνα προέκυψε επίσης ότι η SOCAR μπορεί να έχει κίνητρο να αποκλείσει την πρόσβαση των ανταγωνιστών της στο δίκτυο, καθώς αυτό θα της απέφερε όφελος. Ακόμη, το ελληνικό ρυθμιστικό πλαίσιο θα ήταν απίθανο να αποτρέψει την εν λόγω οντότητα από μια τέτοια ενέργεια. Κατά συνέπεια, η προτεινόμενη πράξη θα μπορούσε να μειώσει τον αριθμό των σημερινών και δυνητικών προμηθευτών και την ποσότητα του φυσικού αερίου στην Ελλάδα και να οδηγήσει σε υψηλότερες τιμές αερίου για τους καταναλωτές.

Γι' αυτό και η Επιτροπή αποφάσισε να κινήσει μια πιο εμπειριστατωμένη έρευνα της από 1/10/2014 κοινοποιηθείσας συγκέντρωσης σε δεύτερο στάδιο, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1γ του Κανονισμού 139/2004 εφόσον διαπίστωσε ότι δημιουργούνται σοβαρές αμφιβολίες ως προς το συμβιβασίμο της συγκέντρωσης με την εσωτερική αγορά.

Ωστόσο, ακόμη και σήμερα η υπόθεση αυτή για την ιδιωτικοποίηση του ΔΕΣΦΑ εκκρεμεί ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Πιο συγκεκριμένα, η αρχική συμφωνία μεταξύ ΔΕΣΦΑ και SOCAR προέβλεπε την απόκτηση από τη SOCAR του 66% των μετοχών του ΔΕΣΦΑ προς 400 εκατομμύρια ευρώ. Όμως, η συναλλαγή αυτή δεν έχει ολοκληρωθεί εξαιτίας ενστάσεων που έχει προβάλει η Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η τελευταία ζήτησε να περιοριστεί το ποσοστό αυτό σε 49% και να αποκτήσει έτσι κάποιος τρίτος επενδυτής από τη SOCAR το 17% των μετοχών του ΔΕΣΦΑ³⁴. Πράγματι, εκδηλώθηκε το ενδιαφέρον μεγάλων ευρωπαϊκών εταιρειών φυσικού αερίου για την αγορά του 17%, όπως της κοινοπραξίας της βελγικής Fluxys και της ισπανικής Enagas, καθώς και της ιταλικής εταιρίας Snam, η οποία σύμφωνα με τα μέρη αποτελεί τον πιο πιθανό μελλοντικό συμμέτοχο της SOCAR στον ΔΕΣΦΑ³⁵. Από ότι προκύπτει από διάφορα δημοσιεύματα οι Αζέροι αναμένεται να σεβαστούν την επιθυμία αυτή της Επιτροπής, η οποία θεμελιώνεται στο γεγονός ότι η SOCAR αποτελεί κάθετα ολοκληρωμένη εταιρεία τρίτης χώρας (με συμμετοχή στους τομείς παραγωγής, εμπορίας και διανομής), αλλά δεν πρόκειται να κάνουν παραχωρήσεις στο τίμημα.

Παρόλα αυτά, προϋπόθεση για να προχωρήσουν οι συμφωνίες μεταξύ SOCAR και Ευρωπαίων επενδυτών είναι ο καθορισμός των νέων τιμολογίων χρήσης

³⁴ Βλ. άρθρο Interfax Global Energy, SOCAR-DESF A Deal Hinges on Remedies to Regulatory Concerns, <http://www.iene.eu/>

³⁵ Βλ. άρθρο Kama Mustafayeva, SOCAR HOPES FOR PROGRESS IN DESFA PRIVATISATION WITH SNAM ONBOARD, 17/5/2016, <http://www.naturalgaseurope.com/>

του συστήματος φυσικού αερίου. Η σχετική διαδικασία καθυστερεί γιατί τα στοιχεία κοστολογίου που έχει καταθέσει ο ΔΕΣΦΑ στη ΡΑΕ οδηγούν σε αυξήσεις της τάξης του 40% στα τέλη δικτύου, κάτι που δεν επιθυμεί η πολιτική ηγεσία του υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Η αύξηση αυτή προκύπτει από τον κανονισμό τιμολόγησης που έχει εγκρίνει η ΡΑΕ, βασική παράμετρος του οποίου είναι η ζήτηση του φυσικού αερίου, η οποία υποχώρησε σημαντικά την τελευταία τριετία. Η SOCAR έχει συναρτήσει την προσφορά των 400 εκατομμυρίων ευρώ για την εξαγορά του 66% του ΔΕΣΦΑ με απόδοση κεφαλαίων της τάξης του 11%, την οποία δεν μπορεί να εγγυηθεί ο ΔΕΣΦΑ χωρίς αύξηση των τελών.

Διέξοδο στο πρόβλημα αναζητήθηκε μέσω της τροποποίησης του κανονισμού τιμολόγησης, ο οποίος επιδιώχθηκε σε συνεργασία με τους ενδιαφερόμενους επενδυτές. Το γεγονός, όμως, έχει διαταράξει την εμπιστοσύνη των επενδυτών σε σχέση με τις μακροπρόθεσμες προοπτικές της επένδυσης, με αποτέλεσμα το ενδιαφέρον τους να έχει ατονήσει³⁶. Αναμένεται, επίσης, επανεξέταση του ενδιαφέροντος και από την ίδια τη SOCAR λόγω των αρνητικών επιπτώσεων από τις χαμηλές τιμές του πετρελαίου.

Πάντως, το τελευταίο διάστημα, διενεργούνται κινήσεις απεμπλοκής για την ολοκλήρωση της αποκρατικοποίησης του ΔΕΣΦΑ με στόχο την άρση των επιφυλάξεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη μεταβίβαση της πλειοψηφίας (66%) των μετοχών της εταιρείας. Ωστόσο, πρόδηλη είναι η δυσαρέσκεια της SOCAR σχετικά με τις ενέργειες του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας αναφορικά με τις αυξήσεις στα τέλη σύνδεσης δικτύου αλλά και αναφορικά με τις πρόσφατες αλλαγές στο διοικητικό και εποπτικό συμβούλιο του ΔΕΣΦΑ.

2.2.5 Υπόθεση General Electric/ALSTOM (Thermal Power-Renewable Power & Grid business)

Στις 19 Ιανουαρίου 2015, η Επιτροπή έλαβε γνώση για σχεδιαζόμενη συγκέντρωση, σύμφωνα με την οποία η General Electric Company («GE», ΗΠΑ) αποκτά, κατά την έννοια του αρ. 3 παρ. 1β του κανονισμού συγκεντρώσεων, τον

---

³⁶ Βλ. άρθρο EurActiv.com with Reuters, Azerbaijan's SOCAR warns Greece against foul play over DESFA deal, 20/7/2016, <http://www.euractiv.com/>

αποκλειστικό έλεγχο των επιχειρηματικών μονάδων Thermal Power, Renewable Power και Grid της ALSTOM («ALSTOM Energy», Γαλλία), με αγορά μετοχών.

Η General Electric αποτελεί αμερικανική πολυεθνική εταιρία, η οποία δραστηριοποιείται στην παραγωγή θερμοηλεκτρικής ενέργειας και ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές (GE Power & Water), καθώς και στην παροχή προϊόντων και υπηρεσιών για την προστασία, την παρακολούθηση και την αυτοματοποίηση δικτύων μεταφοράς (GE Energy Management).

Η ALSTOM είναι μια γαλλική πολυεθνική εταιρεία, η οποία παρέχει προϊόντα και υπηρεσίες για μονάδες παραγωγής θερμοηλεκτρικής ενέργειας (Thermal Power), δραστηριοποιείται στην παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, όπως υδραυλικοί στρόβιλοι και υδραυλικές γεννήτριες, ανεμογεννήτριες, προϊόντα για την παραγωγή ηλιακής ενέργειας (Renewable Power), ενώ παράλληλα παρέχει προϊόντα και υπηρεσίες για τη λειτουργία και τη συντήρηση δικτύων μεταφοράς και διανομής ηλεκτρικής ενέργειας (Grid).

Η προκαταρκτική εξέταση της Επιτροπής υπέδειξε δυνητικά προβλήματα ανταγωνισμού στην αγορά αεριοστρόβιλων βαριάς χρήσης, οι οποίοι (αεριοστρόβιλοι) χρησιμοποιούνται κυρίως σε σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας με φυσικό αέριο. Η Επιτροπή εξέφρασε ανησυχίες ότι η συναλλαγή θα απέκλειε έναν από τους βασικούς παγκόσμιους ανταγωνιστές της GE από την αγορά αεριοστρόβιλων βαριάς χρήσης, στην οποία η GE αποτελεί τον μεγαλύτερο κατασκευαστή παγκοσμίως και η Alstom έναν από τους κορυφαίους παράγοντες σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα λιγότερη καινοτομία και υψηλότερες τιμές. Έτσι η Επιτροπή στις 23 Φεβρουαρίου 2015 κίνησε εις βάθος έρευνα για να διαπιστώσει αν η προτεινόμενη απόκτηση είναι συμβατή με τον κανονισμό για τις συγκεντρώσεις.

Η έρευνα της Επιτροπής επικεντρώθηκε στις αγορές για την πώληση και συντήρηση των αεριοστροβίλων βαρέως τύπου που λειτουργούν στα 50 Hz. Στις εν λόγω αγορές η Alstom ανταγωνίζεται ευθέως την GE στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο. Είναι αλήθεια ότι στην αγορά αεριοστρόβιλων βαρέως χρήσης δραστηριοποιούνται παγκοσμίως μόνο τέσσερις ανταγωνιστές, ήτοι η GE, η Siemens, η Alstom και η Mitsubishi Hitachi Power Systems (MHPS). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι απαιτούνται μεγάλες αρχικές επενδύσεις στον τομέα της Έρευνας και Ανάπτυξης, πράγμα που δημιουργεί πολύ υψηλά τεχνολογικά και οικονομικά εμπόδια για την είσοδο νέων ανταγωνιστών στην αγορά αυτή. Η Ansaldo αποτελεί τον πέμπτο

παίκτη στην εν λόγω αγορά. Έχει ωστόσο περιορισμένες ικανότητες για Έρευνα και Ανάπτυξη, πιο στενό φάσμα προϊόντων και πιο περιορισμένη γεωγραφική εμβέλεια.

Με την προτεινόμενη συγχώνευση υπήρχε για την Επιτροπή ο κίνδυνος ότι θα εξαλειφόταν η Alstom από την αγορά με αποτέλεσμα οι ευρωπαίοι πελάτες να μην μπορούν να επιλέξουν ανάμεσα σε έναν ακόμη ανταγωνιστή πέρα από την GE και τη Siemens, εφόσον η MHPS δεν είναι τόσο δραστήρια στον EOX.

Σε συνέχεια ενδελχούς έρευνας και στενότητας συνεργασίας με την Αντιμονοπωλιακή Υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης των ΗΠΑ, η Επιτροπή ενέκρινε στις 8 Σεπτεμβρίου 2015, στο πλαίσιο του κανονισμού συγκεντρώσεων της ΕΕ, την προτεινόμενη εξαγορά των επιχειρήσεων του τομέα ενέργειας της γαλλικής Alstom από την αμερικανική General Electric. Η συναλλαγή αυτή αποτελεί καλό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο η τεχνολογία της ΕΕ μπορεί να σημειώσει μεγάλη ανάπτυξη και να προσελκύσει ξένες επενδύσεις.

Βέβαια, η έγκριση δόθηκε υπό την προϋπόθεση της εκποίησης κεντρικών μερών της επιχείρησης αεριοστρόβιλων βαριάς χρήσης της Alstom, που χρησιμοποιούνται κυρίως σε σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας με χρήση φυσικού αερίου, στην ιταλική Ansaldo. Οι δεσμεύσεις αυτές που ανέλαβε η GE συμβάλλουν στην απόσυρση των ανησυχιών της Επιτροπής.

Τέλος, αποτελεί γεγονός ότι η προηγμένη τεχνολογία αεριοστρόβιλων βαριάς χρήσης είναι ιδιαίτερα σημαντική για την υλοποίηση των στόχων που σχετίζονται με την αλλαγή του κλίματος και τον εκσυγχρονισμό του ενεργειακού εφοδιασμού στην ΕΕ. Άλλωστε, όπως είπε και η Επίτροπος Margrethe Vestager, αρμόδια για την πολιτική ανταγωνισμού στην Ένωση: «Πρόκειται για την πιο αποτελεσματική, πιο καθαρή και ευέλικτη τεχνολογία ηλεκτροπαραγωγής από ορυκτά καύσιμα και αποτελεί σημαντικό συμπλήρωμα για την πιο απρόβλεπτη παραγωγή από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, καθώς όταν ο άνεμος σταματήσει να φυσάει, είναι οι εγκαταστάσεις παραγωγής ενέργειας με φυσικό αέριο που κατά κύριο λόγο θα παρέμβουν³⁷».

---

³⁷ Margrethe Vestager “It is the most efficient, cleanest and flexible fossil fuel power generation technology and an important complement to more unpredictable generation from renewables - when the wind stops blowing it is mostly flexible gas-fired plants that can step in”.

3. Αξιολόγηση του Κανονισμού 139/2004

Ο ισχύων Κανονισμός περί Ελέγχου Συγκεντρώσεων, ο οποίος αποτελεί αναδιατύπωση του πρώτου Κανονισμού 4064/89 για τις Συγκεντρώσεις, ενίσχυσε τη λειτουργία του ελέγχου των συγκεντρώσεων στο επίπεδο της ΕΕ με πολλούς τρόπους, ιδίως μέσω της εισαγωγής του κριτηρίου της «σημαντικής παρακώλυσης του αποτελεσματικού ανταγωνισμού» (ΣΠΑΑ) ως συναφούς κριτηρίου για την εξέταση των συγκεντρώσεων, και μέσω της βελτίωσης των δυνατοτήτων για την παραπομπή υποθέσεων συγκέντρωσης από τα κράτη μέλη προς την Επιτροπή και αντιστρόφως³⁸.

Ο έλεγχος του κριτηρίου της ΣΠΑΑ κατέδειξε ότι η ΣΠΑΑ οφείλεται κατ'εξοχήν στη δημιουργία ή την ενίσχυση δεσπόζουσας θέσης με αποτέλεσμα να εξακολουθήσουν να χρησιμοποιούνται ως βάση οι προηγούμενες αποφάσεις της Επιτροπής και η νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων.

Για να βελτιωθεί η διαφάνεια και η προβλεψιμότητα των αναλύσεων της Επιτροπής στις υποθέσεις συγκεντρώσεων βάσει του νέου κριτηρίου, η Επιτροπή δημοσίευσε δύο κείμενα κατευθυντήριων γραμμών που παρέχουν ένα ασφαλές οικονομικό πλαίσιο για την αξιολόγηση τόσο των οριζόντιων³⁹ όσο και των μη οριζόντιων συγκεντρώσεων⁴⁰. Παράλληλα, την τελευταία δεκαετία διαπιστώθηκε ότι η εξέταση των συγκεντρώσεων μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση της καινοτομίας, όχι μόνο μέσω της μείωσης των τιμών ή της αύξησης της παραγωγής, αλλά και μέσω της βελτίωσης της ποιότητας των προϊόντων.

Είναι γεγονός ότι ο έλεγχος των συγκεντρώσεων έχει ενισχυθεί στο επίπεδο της ΕΕ. Για τη βελτίωση του κανονισμού περί συγκεντρώσεων, η Επιτροπή εξετάζει πρώτον τη δυνατότητα να υπαγάγει τις αποκτήσεις μη ελέγχουσας μειοψηφίας στο πεδίο του ελέγχου των συγκεντρώσεων από την ΕΕ. Ειδικότερα, η Επιτροπή δεν διαθέτει τα κατάλληλα εργαλεία για τον χειρισμό των επιζήμιων για τον ανταγωνισμό αποκτήσεων μειοψηφικών συμμετοχών. Ένα στοχευμένο και μη παρεμβατικό σύστημα διαφάνειας φαίνεται να είναι κατάλληλο για τον εντοπισμό αυτών των πράξεων και την πρόληψη της ζημίας σε βάρος των καταναλωτών που απορρέουν

---

³⁸ COM(2014) 449 τελικό-Λευκή Βίβλος Ευρ. Επιτροπής-Προς έναν αποτελεσματικότερο έλεγχο των συγκεντρώσεων στην ΕΕ

³⁹ Βλ. Κατευθυντήριες γραμμές για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (ΕΕ C 31 της 5.2.2004, σ.5).

⁴⁰ Βλ. κατευθυντήριες γραμμές της Επιτροπής για την αξιολόγηση των μη οριζόντιων συγκεντρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό του Συμβουλίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων μεταξύ επιχειρήσεων (ΕΕ C 265 της 18.10.2008, σ. 6).

από αυτές. Δεύτερων, υπάρχει περιθώριο για περαιτέρω εξορθολογισμό του συστήματος παραπομπής υποθέσεων με βάση την πείρα της Επιτροπής από τη μεταρρύθμιση του 2004, και συγκεκριμένα της διαδικασίας του αρ. 4 παρ. 5⁴¹ και την τροποποίηση του άρθρου 22⁴², με σκοπό να καταστεί αυτό αποτελεσματικότερο και αποδοτικότερο, ώστε να ενισχυθεί η τήρηση της αρχής του ενιαίου ελέγχου.

Εν κατακλείδι, είναι αλήθεια ότι η μεγάλη πλειονότητα των συγκεντρώσεων που διερευνά η Επιτροπή δεν δημιουργεί προβλήματα ανταγωνισμού και εγκρίνεται μετά από προκαταρκτική έρευνα στη «φάση Ι». Σε ποσοστό χαμηλότερο του 5% των περιπτώσεων διεξάγεται διεξοδική έρευνα της «φάσης ΙΙ» με βάση τις αρχικές ανησυχίες που εγείρονται στη φάση Ι. Σε ποσοστό 5-8% περίπου του συνόλου των κοινοποιούμενων συγκεντρώσεων, η Επιτροπή διατυπώνει ανησυχίες ότι η συγκέντρωση ενδέχεται να παρεμποδίσει τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι ανησυχίες αυτές αίρονται με διορθωτικά μέτρα που προτείνουν τα μέρη (είτε στη φάση Ι είτε στη φάση ΙΙ). Η Επιτροπή έχει απαγορεύσει μόνο 24 συγκεντρώσεις από το 1990 και 6 από το 2004, ποσοστό πολύ χαμηλότερο από το 1% των άνω των 5000 συγκεντρώσεων που κοινοποιήθηκαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΤΟ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ο ενεργειακός τομέας στην Ελλάδα

Η απελευθέρωση των ενεργειακών αγορών πραγματοποιήθηκε σταδιακά στον ελληνικό χώρο, αφενός μέσω της κατάργησης των αποκλειστικών δικαιωμάτων των καθετοποιημένων μονοπωλιακών επιχειρήσεων στους τομείς παραγωγής και προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας και εισαγωγής και προμήθειας φυσικού αερίου και αφετέρου μέσω της δραστηριοποίησης στους τομείς αυτούς νέων ανταγωνιστών. Οι δικτυακές ενεργειακές υπο-αγορές εξακολουθούν να παραμένουν σε καθεστώς φυσικού μονοπωλίου.

Οι εν λόγω αγορές ρυθμίζονται από κανόνες, την εποπτεία, εφαρμογή και εξειδίκευσή των οποίων αναλαμβάνει στην Ελλάδα η Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (ΡΑΕ), η οποία συνιστά ανεξάρτητη διοικητική αρχή. Με τον Ενεργειακό Νόμο

---

⁴¹ Η Επιτροπή προτείνει την κατάργηση της υφιστάμενης διαδικασίας των δύο σταδίων (υποβολή αιτιολογημένων αναφορών και συνακόλουθη κοινοποίηση).

⁴² Σε αντίθεση με το ισχύον σύστημα, μόνο τα κράτη μέλη που είναι αρμόδια να εξετάσουν την πράξη βάσει του εθνικού τους δικαίου θα μπορούσαν να ζητήσουν την παραπομπή υπόθεσης.

4001/2011 με τον οποίο ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η «Τρίτη Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Δέσμη», επαναπροσδιορίστηκε η φύση και ο ρόλος της ΡΑΕ, υπό την έννοια της επαύξησης και ενίσχυσης των αποφασιστικών αρμοδιοτήτων της, σχετικά με τη ρύθμιση των αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου⁴³.

Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα, η ΔΕΗ αποσυνδέθηκε από τα δίκτυα μεταφοράς και διανομής ηλεκτρικής ενέργειας, τα οποία πλέον ανήκουν σε διακριτά από την ίδια νομικά μορφώματα, ήτοι τον ΑΔΜΗΕ (Ανεξάρτητος Διαχειριστής Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας) και τον ΔΕΔΗΕ (Διαχειριστής Εθνικού Δικτύου Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας). Αντίστοιχα, αποσπάστηκε από τη ΔΕΠΑ ο κλάδος του ΕΣΦΑ (Εθνικό Σύστημα Φυσικού Αερίου που περιλαμβάνει το σύστημα μεταφοράς φυσικού αερίου καθώς και τον σταθμό ΥΦΑ της Ρεβυθούσας), το οποίο ΕΣΦΑ πλέον διαχειρίζεται, συντηρεί, εκμεταλλεύεται και αναπτύσσει ένα άλλο νομικό πρόσωπο, ο ΔΕΣΦΑ (Διαχειριστής ΕΣΦΑ), ενώ σε επίπεδο διανομής φυσικού αερίου η Ελλάδα χωρίστηκε σε περισσότερες ΕΠΑ (Εταιρείες παροχής Αερίου). Ο διαχωρισμός όμως αυτός είναι λογιστικός, λειτουργικός και νομικός αλλά όχι και ιδιοκτησιακός. Κι' αυτό γιατί το σύνολο του μετοχικού κεφαλαίου των ΑΔΜΗΕ, ΔΕΔΗΕ, ΔΕΣΦΑ ελέγχεται από τις εταιρίες από τις οποίες προήλθαν, ενώ αντίστοιχα το 51% των ΕΠΑ ελέγχεται από τη ΔΕΠΑ. Ωστόσο, κομβικό είναι το δικαίωμα πρόσβασης στις εν λόγω αγορές από τους διαχειριστές των δικτύων.

Ειδικά για την ηλεκτρική ενέργεια, ο Ημερήσιος Ενεργειακός Προγραμματισμός συνιστά το πρότυπο για την οργάνωση και λειτουργία της εγχώριας χονδρεμπορικής αγοράς, μέσω της οποίας συναλλάσσεται το σύνολο της ηλεκτρικής ενέργειας που θα παραχθεί, θα καταναλωθεί και θα διακινηθεί την επόμενη μέρα στη χώρα. Το πρότυπο αυτό⁴⁴ περιλαμβάνει υποβολή υποχρεωτικών προσφορών των παραγωγών για το σύνολο της ισχύος τους και αντίστοιχα υποβολή προσφορών για το σύνολο της ζήτησης από τους προμηθευτές. Η τιμή διαμορφώνεται στο πλαίσιο ενός ιδιότυπου πλειστηριασμού, κατά τον οποίο η ακριβότερη τιμή πώλησης με την οποία καλύπτεται οριακά η ζήτηση ονομάζεται «Οριακή Τιμή Συστήματος» (ΟΤΣ). Ο ΛΑΓΗΕ (Λειτουργός της Αγοράς ΑΕ), κρατικός φορέας που προβαίνει στον υπολογισμό της ΟΤΣ καθώς και στις πληρωμές του ΗΕΠ, αποτελεί

---

⁴³ Βλ. Έκθεση Πεπραγμένων της ΡΑΕ του 2014, <http://www.rae.gr/site/file/system/docs/ActionReports/2014>

⁴⁴ mandatory pool

τον εκκαθαριστή της αγοράς και τον υποχρεωτικό ενδιάμεσο μεταξύ παραγωγών και προμηθευτών στη χονδρεμπορική αγορά.

Επιπλέον, στα πλαίσια της προώθησης των φιλικών προς το περιβάλλον μορφών παραγωγής ενέργειας (ΑΠΕ) στην Ελλάδα κατ' επιταγή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με στόχο την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, προβλέπεται προνομιακή μεταχείριση των μονάδων αυτών, η οποία συνίσταται στην κατά προτεραιότητα υποχρεωτική έγχυση της παραγόμενης ενέργειας στο Σύστημα.

Τέλος, για να διασφαλιστεί η απρόσκοπτη λειτουργία των ενεργειακών αγορών, εφαρμόζονται μαζί με το ειδικό δίκαιο για την ενέργεια (η εφαρμογή του οποίου γίνεται με μέριμνα της ΡΑΕ) και οι γενικοί κανόνες για τον ελεύθερο ανταγωνισμό, για την εφαρμογή των οποίων αρμόδιος φορέας είναι η Επιτροπή Ανταγωνισμού.

2. Προσαρμογή του ελληνικού δικαίου συγκεντρώσεων στο δίκαιο της ΕΕ

Κατά το πρότυπο του «ευρωπαϊκού» πλαισίου για τον έλεγχο των συγκεντρώσεων, εφαρμόζονται στην ελληνική έννομη τάξη τα άρθρα 5 έως 10 του νόμου 3959/2011 για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού. Ο εν λόγω νόμος καθιερώνει σύστημα προληπτικού ελέγχου από την Επιτροπή Ανταγωνισμού, η οποία συνιστά ανεξάρτητη διοικητική αρχή, των συγκεντρώσεων επιχειρήσεων με στόχο τη διασφάλιση της συμβατότητας αυτών με τις απαιτήσεις λειτουργίας του ανταγωνισμού.

Ο νόμος 3959/2011, σε αντίθεση με τον προγενέστερο αυτού νόμο 703/1977 (ο οποίος προέβλεπε γνωστοποίηση συγκέντρωσης μεταγενέστερη από την πραγματοποίησή της σε μικρής σημασίας συγκεντρώσεις), προβλέπει μόνο την προηγούμενη γνωστοποίηση της σκοπούμενης συγκέντρωσης.

2.1 Παρουσίαση του Ν. 3959/2011

Καταρχάς, η συγκέντρωση επιχειρήσεων δεν εμπίπτει καθ' εαυτή στις απαγορεύσεις των άρθρων 1 και 2, ήτοι στις απαγορευμένες συμπράξεις και στην καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης, όπως ορίζεται στο αρ. 5 παρ. 1 του ν. 3959/2011. Αντιθέτως, οι συγχωνεύσεις μεταξύ εταιριών συχνά βελτιώνουν τις σχετικές αγορές και κομίζουν γενικότερα οφέλη για την οικονομία αυξάνοντας την αποτελεσματικότητα των επιχειρήσεων προς όφελος των τελικών καταναλωτών.

Ενισχύεται με αυτόν τον τρόπο η ανταγωνιστικότητα και επιδιώκεται οικονομική ανάπτυξη.

Ωστόσο, όταν η συγκέντρωση περιορίζει σημαντικά τον ανταγωνισμό στην εθνική αγορά ή σε σημαντικό τμήμα της σε συνάρτηση με τα χαρακτηριστικά των προϊόντων ή των υπηρεσιών και κυρίως με τη δημιουργία ή ενίσχυση δεσπόζουσας θέσης, οδηγώντας παραδείγματος χάρη σε υψηλότερες τιμές και σε λιγότερες επιλογές για τον τελικό καταναλωτή, τότε απαγορεύεται από την Επιτροπή Ανταγωνισμού⁴⁵.

2.1.1 Ορισμός της Συγκέντρωσης

Συγκέντρωση θεωρείται ότι υπάρχει όταν προκύπτει μόνιμη μεταβολή του ελέγχου είτε από τη συγχώνευση με οποιονδήποτε τρόπο δύο ή περισσότερων προηγουμένως ανεξάρτητων επιχειρήσεων ή τμημάτων επιχειρήσεων είτε από την απόκτηση, από ένα ή περισσότερα πρόσωπα που ελέγχουν ήδη τουλάχιστον μία επιχείρηση ή από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις, άμεσα ή έμμεσα, με την αγορά τίτλων ή στοιχείων του ενεργητικού, με σύμβαση ή με άλλον τρόπο, ελέγχου στο σύνολο ή σε τμήματα μιας ή περισσότερων άλλων επιχειρήσεων⁴⁶.

Επιπλέον, συγκέντρωση δύναται να επέλθει και στην περίπτωση δημιουργίας νέας νομικής οντότητας με τη μορφή κοινής επιχείρησης (joint venture)⁴⁷, εφόσον πληρούνται οι ακόλουθες δύο προϋποθέσεις, ήτοι οι μητρικές εταιρίες να ασκούν από κοινού έλεγχο καθώς και η κοινή επιχείρηση να εκπληρώνει μόνιμα όλες τις λειτουργίες μίας αυτόνομης οικονομικής ενότητας, δηλαδή να είναι λειτουργικά, και επομένως οικονομικά, αυτόνομη από επιχειρησιακή άποψη.

Έλεγχος αποτελεί η δυνατότητα καθοριστικής επίδρασης στη δραστηριότητα μιας επιχείρησης και απορρέει είτε από δικαιώματα κυριότητας ή επικαρπίας επί του συνόλου ή μέρους των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης, είτε από δικαιώματα ή συμβάσεις που παρέχουν δυνατότητα καθοριστικής επίδρασης στη σύνθεση, στις συσκέψεις ή στις αποφάσεις των οργάνων μιας επιχείρησης⁴⁸. Ο έλεγχος μπορεί να είναι αποκλειστικός ή κοινός. Κοινός έλεγχος υφίσταται όταν δύο ή περισσότερες

---

⁴⁵ Αρ. 7 παρ. 1 του Ν. 3959/2011

⁴⁶ Αρ. 5 παρ. 2 του Ν. 3959/2011

⁴⁷ Αρ. 5 παρ. 5 του Ν. 3959/2011

⁴⁸ Αρ. 5 παρ. 3 του Ν. 3959/2011

επιχειρήσεις ή πρόσωπα έχουν τη δυνατότητα να ασκούν από κοινού αποφασιστική επιρροή σε μια άλλη επιχείρηση.

2.1.2 Προηγούμενη γνωστοποίηση συγκέντρωσης

Τα μέρη της συγκέντρωσης οφείλουν να γνωστοποιήσουν τη συγκέντρωση στην Επιτροπή Ανταγωνισμού, μέσα σε 30 μέρες από τη σύναψη της συμφωνίας ή τη δημοσίευση της προσφοράς ή ανταλλαγής ή την ανάληψη υποχρέωσης για την απόκτηση συμμετοχής, που εξασφαλίζει τον έλεγχο της επιχείρησης⁴⁹. Η προηγούμενη αυτή γνωστοποίηση υποβάλλεται στην Επιτροπή Ανταγωνισμού εφόσον ο συνολικός κύκλος εργασιών όλων των επιχειρήσεων που συμμετέχουν στη συγκέντρωση ανέρχεται, στην παγκόσμια αγορά τουλάχιστον σε εκατόν πενήντα εκατομμύρια (150.000.000) ευρώ και δύο τουλάχιστον από τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις πραγματοποιούν, η καθεμία χωριστά, συνολικό κύκλο εργασιών άνω των δεκαπέντε εκατομμυρίων (15.000.000) ευρώ στην ελληνική αγορά. Ο τρόπος υπολογισμού του κύκλου εργασιών των συμμετεχουσών στη συγκέντρωση επιχειρήσεων προβλέπεται στο άρθρο 10 του ν. 3959/2011. Για λόγους διαφάνειας και πληροφόρησης των ιδιωτών, η γνωστοποιούμενη συγκέντρωση δημοσιεύεται σε μια ημερήσια οικονομική εφημερίδα, πανελλαδικής κυκλοφορίας, με έξοδα των μερών της συγχώνευσης, και στη συνέχεια στο διαδικτυακό τόπο που διατηρεί η Επιτροπή Ανταγωνισμού⁵⁰.

2.1.3 Διαδικασία προληπτικού ελέγχου των συγκεντρώσεων

Από τη στιγμή που η Επιτροπή Ανταγωνισμού θα λάβει την σχετική γνωστοποίηση της συγκέντρωσης, ξεκινάει η πρώτη φάση του προληπτικού ελέγχου, κατά την οποία η Επιτροπή πρέπει να διαπιστώσει καταρχήν αν η συγκεκριμένη συγκέντρωση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του αρ. 6 παρ. 1. Αν εμπίπτει, τότε στη συνέχεια πρέπει να διαπιστωθεί αν προκαλεί η συγκέντρωση σοβαρές αμφιβολίες ως προς το συμβατό αυτής με τις απαιτήσεις λειτουργίας του ανταγωνισμού στις επί μέρους αγορές στις οποίες αφορά. Μετά το πέρας του ελέγχου, ο Πρόεδρος της Επιτροπής Ανταγωνισμού θα εκδώσει απόφαση με την οποία θα αποφάινεται είτε ότι

---

⁴⁹ Αρ. 6 παρ. 1 του Ν. 3959/2011

⁵⁰ Αρ. 6 παρ. 6 του Ν. 3959/2011

η συγκέντρωση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του εν λόγω νόμου⁵¹, είτε ότι εγκρίνεται η συγκεκριμένη συγκέντρωση εφόσον δεν προκαλεί σοβαρές ανησυχίες ως προς τη συμβατότητά της με τις απαιτήσεις λειτουργίας του ανταγωνισμού στις αγορές που αφορά⁵², είτε ο Πρόεδρος της Επιτροπής θα κινήσει τη διαδικασία της πλήρους διερεύνησης της γνωστοποιηθείσας συγκέντρωσης σε περίπτωση που η συγκέντρωση πράγματι προκαλεί προβλήματα στην λειτουργία του ανταγωνισμού⁵³. Η προθεσμία έκδοσης των αποφάσεων αυτών είναι εντός ενός μήνα από την γνωστοποίηση της συγκέντρωσης. Η έκδοση της απόφασης σηματοδοτεί και τη λήξη της πρώτης φάσης.

Από τη γνωστοποίηση στις συμμετέχουσες επιχειρήσεις της κίνησης της διαδικασίας πλήρους διερεύνησης, ξεκινάει η δεύτερη φάση του ελέγχου. Ειδικότερα, τα μέρη της συγχώνευσης μπορούν εντός 15 ημερών από την έναρξη της β' φάσης, από κοινού να προβαίνουν σε τροποποιήσεις στη συγκέντρωση ή να προτείνουν την ανάληψη δεσμεύσεων, έτσι ώστε να καταστήσουν τη συγκέντρωση συμβατή με τις απαιτήσεις για τη λειτουργία του ανταγωνισμού στις επί μέρους αγορές στις οποίες αφορά. Τα διορθωτικά αυτά μέτρα οφείλουν να τα κοινοποιούν στην Επιτροπή. Με απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού, η οποία εκδίδεται μέσα σε ενενήντα ημέρες (ή εκατόν πέντε ημέρες) από την ημερομηνία κίνησης της διαδικασίας πλήρους διερεύνησης, περατώνεται και η δεύτερη φάση του ελέγχου, κατά την οποία είτε επιτρέπεται η συγκέντρωση είτε απαγορεύεται⁵⁴. Υπάρχει ακόμη η δυνατότητα να εγκρίνει η Επιτροπή τη συγκέντρωση υπό όρους και προϋποθέσεις, που η ίδια επιβάλλει, προκειμένου να εξασφαλιστεί η συμμόρφωση των συμμετεχουσών επιχειρήσεων με τις δεσμεύσεις που αυτές έχουν αναλάβει έναντι της Επιτροπής Ανταγωνισμού, ούτως ώστε να καταστεί η συγκέντρωση συμβατή με τις απαιτήσεις λειτουργίας του ανταγωνισμού στην αγορά⁵⁵. Τέλος, εντός 60 ημερών από την κοινοποίηση της απόφασης της Επιτροπής, τα μέρη σε περίπτωση διαφωνίας, μπορούν να ασκήσουν προσφυγή ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών κατά της απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού.

---

⁵¹ Αρ. 8 παρ. 2 του Ν. 3959/2011

⁵² Αρ. 8 παρ. 3 του Ν. 3959/2011

⁵³ Αρ. 8 παρ. 4 του Ν. 3959/2011

⁵⁴ Αρ. 8 παρ. 6 του Ν. 3959/2011

⁵⁵ Αρ. 8 παρ. 8 του Ν. 3959/2011

3 Αξιολόγηση υποθέσεων συγκεντρώσεων στον ενεργειακό τομέα

Η Επιτροπή Ανταγωνισμού, ως θεματοφύλακας της εύρυθμης λειτουργίας της αγοράς, αποσκοπεί στη διατήρηση ή στην αποκατάσταση της υγιούς ανταγωνιστικής δομής της αγοράς καθώς και στην προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών. Ανάμεσα στις αρμοδιότητές της είναι και ο προληπτικός έλεγχος της επίδρασης στον ανταγωνισμό συγκεντρώσεων επιχειρήσεων κατά τα προβλεπόμενα στα άρθρα 5 - 10 του ν. 3959/11. Στον ενεργειακό τομέα στην Ελλάδα η ΕΑ έχει εξετάσει περιορισμένο αριθμό συγκεντρώσεων επιχειρήσεων, εκ των οποίων με την παρούσα εργασία θα γίνει πιο αναλυτική παρουσίαση σε τρεις συγκεντρώσεις.

Συγκεκριμένα, θα προβούμε σε ανάλυση της συγκέντρωσης των εταιριών MOTOR OIL (ΕΛΛΑΣ) ΔΙΥΛΙΣΤΗΡΙΑ ΚΟΡΙΝΘΟΥ Α.Ε, Shell Overseas Holdings Limited, Shell Hellas Α.Ε. και Shell Gas Commercial and Industrial (ΑΕΒΕΥ) του έτους 2010, κατά την οποία η ΜΟΗ αποκτά τον αποκλειστικό έλεγχο επί των δραστηριοτήτων λιανικής και χονδρικής πώλησης καυσίμων προς πρατήρια της SHELL, λιανικής διάθεσης καυσίμων μέσω πρατηρίων, χονδρικής πώλησης καυσίμων προς εμπορικούς πελάτες ασφάλτου, υγραερίου και της εμπορίας, διάθεσης και αποθήκευσης χημικών, καθώς και τον κοινό έλεγχο στην Ελληνική επιχείρηση εμπορίας και διάθεσης αεροπορικού καυσίμου της SHELL. Η Επιτροπή Ανταγωνισμού ενέκρινε την ανωτέρω συγκέντρωση σε δεύτερη φάση ελέγχου και ύστερα από την ανάληψη διορθωτικών μέτρων από τα μέρη της συγχώνευσης.

Επόμενη αξιολογητή συγκέντρωση που πρόκειται να εξετάσουμε είναι αυτή της «ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή ΑΒΕΤΕ Α.Ε.» και «ΔΕΗ Α.Ε.» του έτους 2013, με την οποία τα μέρη επιδιώκουν τη μεταβολή του κοινού ελέγχου επί της επιχείρησης «Waste Syclo Υπηρεσίες Διαχείρισης Αποβλήτων Α.Ε.». Πρόκειται για συγκέντρωση, η οποία τελικά εγκρίθηκε από την ΕΑ μετά από διαδικασία πλήρους διερεύνησης ως συμβατή με τις απαιτήσεις λειτουργίας του ανταγωνισμού στις σχετικές αγορές ύστερα από την ανάληψη δεσμεύσεων από τα μέρη.

Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε τη συγκέντρωση των εταιριών «DAMCO ENERGY Α.Ε.» και «ΔΕΗ Α.Ε.» του έτους 2014, με την οποία τα μέρη αποφάσισαν τη σύσταση της επιχείρησης «ΔΕΗ SOLAR SOLUTIONS Α.Ε.». Η συγκέντρωση αυτή εγκρίθηκε από την ΕΑ σε πρώτο στάδιο, καθώς δεν παρουσίαζε σοβαρές αμφιβολίες ως προς το συμβατό αυτής με τις απαιτήσεις λειτουργίας του ανταγωνισμού στις σχετικές με τον κλάδο των φωτοβολταϊκών αγορές.

Οι δύο τελευταίες αυτές συγκεντρώσεις παρουσιάζουν ενδιαφέρον, διότι αφορούν σε ηλεκτρική ενέργεια από ΑΠΕ, που ως γνωστόν συμβάλει στην προστασία του περιβάλλοντος και εν γένει στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

3.1 Απόφαση ΕΑ 491/VI/2010

Η συγκέντρωση των εταιριών MOTOR OIL (ΕΛΛΑΣ) ΔΙΥΛΙΣΤΗΡΙΑ ΚΟΡΙΝΘΟΥ Α.Ε, Shell Overseas Holdings Limited, Shell Hellas Α.Ε. και Shell Gas Commercial and Industrial (ΑΕΒΕΥ) γνωστοποιήθηκε αρχικά από τα μέρη στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 27/1/2010, διότι σύμφωνα με τον κανονισμό 139/2004 έχει «κοινοτική» διάσταση, καθώς ο συνολικός κύκλος εργασιών που πραγματοποιούν παγκοσμίως οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις υπερβαίνει τα € 5 δις, ενώ καθεμία από αυτές πραγματοποιεί συνολικό κύκλο εργασιών εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης άνω των 250 εκατ. ευρώ. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με την από 15/3/2010 απόφασή της⁵⁶, παρέπεμψε για εξέταση τη συγκέντρωση αυτή στην Επιτροπή Ανταγωνισμού, ύστερα από αίτηση της τελευταίας, αφού έκρινε ότι πληρούνται τα κριτήρια παραπομπής του αρ. 9 παρ. 2 του κανονισμού 139/2004, καθώς η γνωστοποιηθείσα συγκέντρωση απειλεί να επηρεάσει σημαντικά τον ανταγωνισμό σε ορισμένες αγορές διάθεσης καυσίμων και ασφάλτου στην Ελλάδα.

Στη συνέχεια η Επιτροπή Ανταγωνισμού κίνησε τη διαδικασία πλήρους διερεύνησης σύμφωνα με το άρθρο 4δ του Ν. 703/1977 (φάση ΙΙ) προς διαπίστωση του αν η γνωστοποιηθείσα από τα μέρη συγκέντρωση, κατά την οποία η εξαγοράζουσα Motor Oil Hellas (ΜΟΗ) θα αποκτήσει τον άμεσο και αποκλειστικό έλεγχο των εταιριών Shell Hellas και Shell Gas, ενώ παράλληλα θα ελέγχει από κοινού με τη Shell Overseas Holdings Limited τον κλάδο αεροπορικού καυσίμου της εταιρίας Shell Α.Ε στην Ελλάδα, πλήττει τον ανταγωνισμό.

Αναφορικά με τις συμμετέχουσες στη συγκέντρωση επιχειρήσεις, η εξαγοράζουσα ΜΟΗ δραστηριοποιείται στον τομέα της διύλισης πετρελαίου, στην πώληση πετρελαιοειδών προϊόντων σε εταιρίες εμπορίας πετρελαιοειδών, καθώς και στον τομέα της χονδρικής και λιανικής πώλησης πετρελαιοειδών, όπου δραστηριοποιείται δια μέσου της θυγατρικής της εταιρίας AVINOIL Α.Ε. Ακόμη,

---

⁵⁶ Βλ. Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 15.3.2010 Case COMP/M.5637-MOTOR OIL (HELLAS) CORINTH REFINERIES / SHELL OVERSEAS HOLDINGS, παρ. 15.

συμμετέχει στην «OFC Υπηρεσίες Αεροπορικού Καυσίμου Α.Ε.», εταιρία η οποία εκμεταλλεύεται τις εγκαταστάσεις αεροπορικού καυσίμου στο Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών.

Η Shell Overseas Holdings Limited ανήκει εξ ολοκλήρου στον όμιλο εταιριών Shell που προήλθε από τη συγχώνευση το 1907 της Ολλανδικής Royal Dutch Petroleum Company και της Αγγλικής Shell Transport and Trading Company. Η Shell δραστηριοποιείται στην έρευνα, παραγωγή και πώληση πετρελαίου και φυσικού αερίου, στην παραγωγή και πώληση πετρελαιοειδών και χημικών προϊόντων, στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας καθώς και στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές.

Η εταιρία Shell Hellas, μία από τις μεγαλύτερες εταιρίες πετρελαιοειδών στην Ελλάδα, αποτελεί μέλος του ομίλου εταιριών Shell και λειτουργεί στην Ελλάδα από το 1926. Οι κύριες δραστηριότητές της καλύπτουν τη διανομή και εμπορία ενός ευρέος φάσματος πετρελαιοειδών (βενζινών, πετρελαίου, μαζούτ, λιπαντικών και υγραερίου) και χημικών προϊόντων, ενώ συγκεντρώνει πελάτες από το χώρο της βιομηχανίας, του εμπορίου και της ναυτιλίας, και παράλληλα προμηθεύει αεροπορικές εταιρίες με καύσιμα και λιπαντικά αεροπορίας. Ειδικότερα, η εταιρία δραστηριοποιείται στις πωλήσεις προϊόντων υδρογονάνθρακα στην Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένης της πώλησης στο επίπεδο λιανικής καυσίμων μέσω των θυγατρικών της εταιριών EPMHS και MYRTEA που διαθέτουν σχετική άδεια λειτουργίας πρατηρίων πώλησης καυσίμων για αυτοκινούμενα οχήματα, καυσίμων βιομηχανικών εγκαταστάσεων, ασφάλτου και καυσίμων αεροσκαφών.

Τέλος, η εταιρία Shell Gas, είναι εξ ολοκλήρου θυγατρική εταιρία της εταιρίας Shell Gas (LPG) Holdings BV, και δραστηριοποιείται στην πώληση υγραερίου στην Ελλάδα.

Η από 26.3.2010 γνωστοποιηθείσα εξαγορά από την ΜΟΗ του συνόλου του μετοχικού κεφαλαίου των εταιριών Shell Hellas και Shell Gas, η οποία θα λάβει χώρα δυνάμει της από 24.9.2010 Σύμβασης Αγοραπωλησίας Μετοχών, συνεπάγεται την απόκτηση από την πρώτη αποκλειστικού ελέγχου επί των δεύτερων. Συνεπώς, η κρινόμενη εξαγορά συνιστά συγκέντρωση επιχειρήσεων κατά την έννοια του άρθρου 4 παρ. 2 εδάφ. β του Ν. 703/1977. Η εν λόγω συγκέντρωση δύναται να επηρεάσει την αγορά των πετρελαιοειδών (διύλιση, χονδρική εμπορία και λιανική διάθεση) τόσο σε οριζόντιο όσο και σε κάθετο επίπεδο.

Πιο συγκεκριμένα, ως προς τις οριζόντιες επιδράσεις μη συντονισμένης συμπεριφοράς, δεδομένου ότι η MOH δραστηριοποιείται μέσω της θυγατρικής της AVINOIL στην αγορά χονδρικής εμπορίας⁵⁷, η υπό κρίση συγκέντρωση οδηγεί σε αύξηση του μεριδίου της MOH στο εν λόγω στάδιο. Το μέγεθος του από κοινού μεριδίου αγοράς των δύο συμμετεχουσών επιχειρήσεων (MOH και Shell) κυμαίνεται σε ένα εύρος της τάξης του 20-30% έως 30-40% στο σύνολο των επηρεαζόμενων αγορών, ήτοι εκείνων της βενζίνης, του πετρελαίου κίνησης, του πετρελαίου θέρμανσης, του μαζούτ, του υγραερίου και της ασφάλτου. Από το μέγεθος αυτό δεν φαίνεται να δημιουργείται ή να ενισχύεται δεσπόζουσα θέση. Αντίθετα, σε επίπεδο λιανικής διάθεσης, προκύπτει ότι δύναται να προκύψει μετά τη συγκέντρωση περιορισμός του ανταγωνισμού μέσω της δημιουργίας δεσπόζουσας θέσης στις σχετικές αγορές βενζινών στο νομό Ιωαννίνων, πετρελαίου κίνησης στο νομό Ιωαννίνων και πετρελαίου θέρμανσης στο νομό Κεφαλληνίας.

Σχετικά με τις οριζόντιες επιδράσεις συντονισμένης συμπεριφοράς, η υπό κρίση εξαγορά δεν φαίνεται να δημιουργεί σχετικό κίνδυνο σε οριζόντιο ή κάθετο επίπεδο, κυρίως λόγω της ασυμμετρίας των μεριδίων αγοράς, ειδικότερα, στην αγορά της διύλισης. Στην αγορά χονδρικής εμπορίας, φαίνεται ότι θα μπορούσε να δημιουργηθεί συλλογική δεσπόζουσα θέση⁵⁸ ως αποτέλεσμα της συγκέντρωσης καθώς με την αποχώρηση της Shell, η οποία παύει να ασκεί ανταγωνιστική πίεση, μειώνεται ο αριθμός αποτελεσματικών ανταγωνιστών, με αποτέλεσμα να αυξάνεται η πιθανότητα συντονισμού των υπόλοιπων επιχειρήσεων της αγοράς. Ωστόσο, πλην της αγοράς του μαζούτ και του υγραερίου, οι υπόλοιπες σχετικές αγορές δεν εμφανίζουν υψηλή συγκέντρωση, ενώ ορισμένοι εκ των ανταγωνιστών των συμμετεχουσών εταιριών έχουν αυξήσει τα τελευταία έτη το μερίδιό τους στην αγορά και ταυτόχρονα οι μεγαλύτερες εταιρίες εμφανίζουν σταδιακή μείωση στις πωλήσεις τους (EKO, BP, SHELL).

Στο στάδιο της λιανικής διάθεσης φαίνεται, επίσης, ότι θα μπορούσε αποτέλεσμα της συγκέντρωσης να είναι η δημιουργία συλλογικής δεσπόζουσας θέσης

---

⁵⁷ δηλαδή, σε ό,τι αφορά στις πωλήσεις των εταιριών εμπορίας προς πρατήρια υγρών καυσίμων που φέρουν το σήμα των μερών (λιανική διάθεση) και προς τρίτους πελάτες (εμπορικές και βιομηχανικές επιχειρήσεις, μεταπωλητές πετρελαίου θέρμανσης, πρατήρια Α.Π, δημόσιες επιχειρήσεις, μεταφορικές επιχειρήσεις, κ.ο.κ)

⁵⁸ Βλ. υποθ. C-68/94 και C-30/95, *Γαλλική Δημοκρατία και Société commerciale des potasses et de l'azote (SCPA) και Entreprise minière et chimique (EMC) κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1998 σ. I-1375, παρ. 165-170 • υποθ. T-102/96, *Gencor Ltd. κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1999 σ. II-753, παρ. 151-157 • Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 22.7.1992 Case IV/M.190-Nestlé/Perrier, παρ. 113-116.

σε κάποιους νομούς, εντούτοις, ιδίως λόγω α) της δυνατότητας κάλυψης της ζήτησης από όλες τις εταιρίες εμπορίας μετά από ενδεχόμενη μείωση προσφοράς, β) της μη ύπαρξης διαφάνειας ως προς τα περιθώρια κέρδους των πρατηριούχων, γ) του ενδοσηματικού ανταγωνισμού που μπορεί να αναπτυχθεί σε επίπεδο τιμών μεταξύ πρατηριούχων του ίδιου σήματος και δ) της αναμενόμενης μείωσης της ζήτησης την επόμενη τριετία λόγω της οικονομικής κρίσης, μπορεί να αποτραπεί ο συντονισμός μεταξύ των επιχειρήσεων που θα απαρτίζουν το δυοπώλιο μετά τη συγκέντρωση. Σε αυτά θα πρέπει να προστεθεί και το γεγονός ότι, λόγω του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των πρατηρίων στην Ελλάδα (DODOs⁵⁹), τα οποία αποτελούν ξεχωριστές επιχειρήσεις από τις εταιρίες εμπορίας, σε συνδυασμό με την ένταση του ενδοσηματικού ανταγωνισμού, θα ήταν δύσκολο για τις εταιρίες εμπορίας να εφαρμόσουν μία συντονισμένη στρατηγική τιμολόγησης όταν ελέγχουν μόνο ένα μικρό ποσοστό της τελικής τιμής που χρεώνουν τα πρατήρια (COCO^s⁶⁰).

Αναφορικά με τις κάθετες επιπτώσεις, η γνωστοποιηθείσα συγκέντρωση θα μπορούσε καταρχήν να εγείρει θέμα κάθετου αποκλεισμού των ανταγωνιστών της νέας οντότητας, με την μορφή αποκλεισμού από τα στάδια της διύλισης και της χονδρικής εμπορίας. Εντούτοις, κίνητρο αποκλεισμού ανταγωνιστών στην αγορά της χονδρικής εμπορίας (είτε δια της μείωσης της παραγωγής είτε δια της προνομιακής πρόσβασης της νέας οντότητας στις εισροές) δεν μπορεί να τεθεί για την ΜΟΗ, κυρίως λόγω της μη κατοχής σημαντικού μεριδίου αγοράς στις αγορές διύλισης και χονδρικής εμπορίας, της δυνατότητας ανταγωνισμού και της κάλυψης της ζήτησης από την ΕΛ.ΠΕ, καθώς και λόγω του ότι μια τέτοια συμπεριφορά δεν θα ήταν ούτε επικερδής, αλλά ούτε και παραγωγική.

Ενόψει των ανωτέρω προβληματισμών της Επιτροπής Ανταγωνισμού, τα μέρη πρότειναν δεσμεύσεις και ειδικότερα πρότειναν η εξαγοράζουσα ΜΟΗ να απολέσει έως την 31.12.2010 από το δίκτυο της πρατήρια που ισοδυναμούν σε μείωση όγκου και σε αντίστοιχη μείωση του μεριδίου αγοράς της νέας οντότητας στο 55% στις αγορές λιανικής πώλησης βενζίνης και πετρελαίου κίνησης στο Νομό Ιωαννίνων και

---

⁵⁹ (Dealer owned dealer operated / managed), τα οποία ανήκουν στον πρατηριούχο και τα διαχειρίζεται ο ίδιος ως ανεξάρτητος επιχειρηματίας, καθορίζοντας ελεύθερα την τιμή μεταπώλησης, ενώ μπορεί, ως ιδιοκτήτης του πρατηρίου, να αλλάξει σχετικά εύκολα προμηθευτή. Αυτά αποτελούν το 77,8% των πρατηρίων που φέρουν το σήμα εταιριών εμπορίας.

⁶⁰ (Company owned - company operated), τα οποία είναι ιδιο-διαχειριζόμενα πρατήρια, ήτοι πρατήρια που ανήκουν στην εταιρία εμπορίας⁵³ και τα διαχειρίζεται η ίδια (έχοντας έτσι την δυνατότητα ελέγχου και της τιμής μεταπώλησης). Αυτά αποτελούν το 4,6% των πρατηρίων που φέρουν το σήμα εταιριών εμπορίας

στην αγορά λιανικής πώλησης πετρελαίου θέρμανσης στο Νομό Κεφαλληνίας. Η απώλεια των πρατηρίων αυτών θα επιτευχθεί, είτε από τη μη ανανέωση, είτε από την καταγγελία συμβάσεων των SHELL/AVIN με τους πρατηριούχους.

Καταληκτικά, η ΕΑ ενέκρινε τη συγκέντρωση κατ' άρθρο 4β του Ν. 703/1977 υπό τα ανωτέρω διορθωτικά μέτρα.

3.2 Απόφαση ΕΑ 577/VII/2013

Οι εταιρίες ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή και ΔΕΗ γνωστοποίησαν στην Επιτροπή Ανταγωνισμού στις 31.05.2013, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 5 έως 10 του ν. 3959/2011, όπως ισχύει, την εξαγορά του 51% του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρίας Waste Syclo, που ανήκει στην ισπανική εταιρία «URBASER SA», από την εταιρία ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή. Το υπόλοιπο 49% του μετοχικού κεφαλαίου της Waste Syclo ανήκει στη ΔΕΗ.

Η ανωτέρω πράξη συνιστά συγκέντρωση υπό την έννοια των διατάξεων του άρθρου 5 παρ. 2β' του ν. 3959/2011, καθώς μεταβάλλεται με αυτόν τον τρόπο η ποιότητα του ελέγχου επί της Waste Syclo μέσω της υποκατάστασης ενός μετόχου, σε μία ήδη από κοινού ελεγχόμενη επιχείρηση, από ένα νέο. Συγκεκριμένα, η νέα μέτοχος, ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή, εισέρχεται στο μετοχικό κεφάλαιο της κοινής επιχείρησης και αντικαθιστά την παλαιά μέτοχο, URBASER.

Παρόλο που η επιδιωκόμενη συγκέντρωση πληροί τα οικονομικά κριτήρια ώστε να τεκμαίρεται η ενωσιακή της διάσταση, διότι ο κύκλος εργασιών των συμμετεχουσών επιχειρήσεων ξεπερνά τα 250 εκατομμύρια ευρώ εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ωστόσο έγκειται στην αρμοδιότητα της ΕΑ, γιατί οι συμμετέχουσες επιχειρήσεις πραγματοποιούν άνω των δύο τρίτων του συνολικού ευρωπαϊκού κύκλου εργασιών τους στην Ελλάδα⁶¹ και συνεπώς πληρούται η αρνητική προϋπόθεση του άρθρου 1 παρ. 2γ' του Κανονισμού 139/2004. Επομένως, η εμπρόθεσμα γνωστοποιηθείσα συγκέντρωση εμπίπτει στο ρυθμιστικό πεδίο του άρθρου 6 παρ. 1 του ν. 3959/2011.

Αναφορικά με τα μέρη της συγκέντρωσης, η ΔΕΗ αποτελεί τη μεγαλύτερη εταιρία παραγωγής και προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα. Δραστηριοποιείται σε όλα τα στάδια της αλυσίδας παραγωγής και διανομής στον

---

⁶¹ Η ΔΕΗ πραγματοποιεί στην Ελλάδα το 100% του συνολικού παγκόσμιου κύκλου εργασιών της, ενώ ο όμιλος ΓΕΚ-ΤΕΡΝΑ, στον οποίο ανήκει κατά 100% η εταιρία ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή, πραγματοποιεί στην Ελλάδα το 73,7% του συνολικού παγκόσμιου κύκλου εργασιών της.

τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, ήτοι εξόρυξη λιγνίτη, παραγωγή, μεταφορά, διανομή και προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας. Η ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή αποτελεί κατά 100% θυγατρική εταιρία της ΓΕΚ ΤΕΡΝΑ Ανώνυμη Εταιρία Συμμετοχών, Ακινήτων, Κατασκευών, και δραστηριοποιείται κυρίως στην παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ, στην παραγωγή και προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας σε επίπεδο χονδρικής, στην προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας σε επίπεδο λιανικής κ.α. Η Waste Syclo ιδρύθηκε το 2011, εδρεύει στην Αθήνα, λειτουργεί ως αυτόνομη κοινή επιχείρηση των μητρικών εταιριών URBASER και ΔΕΗ και δραστηριοποιείται μεταξύ άλλων στην εκτέλεση έργων μέσω δημόσιων διαγωνισμών ή ιδιωτικών συμβάσεων και στην παροχή υπηρεσιών σχετικά με τη διαχείριση αποβλήτων γενικά καθώς και στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από τα προϊόντα επεξεργασίας των αποβλήτων.

Η υπό κρίση συγκέντρωση μπορεί να προκαλέσει αντι-ανταγωνιστικά αποτελέσματα (οριζόντιες επιπτώσεις μη συντονισμένης συμπεριφοράς⁶²) στην αγορά παροχής υπηρεσιών διαχείρισης αποβλήτων, η οποία μπορεί να διακριθεί στην υπο-αγορά παροχής υπηρεσιών διαχείρισης αστικών απορριμμάτων, στο πλαίσιο της οποίας, βάσει του υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου και πρακτικής, η διαχείριση λαμβάνει χώρα με Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ) μέσω δημόσιων διαγωνισμών. Ειδικότερα, η ΔΕΗ διαθέτει πολύ σημαντικές εκτάσεις στις οποίες μπορούν κατ' αρχήν να δημιουργηθούν υποδομές απόθεσης-διάθεσης απορριμμάτων και υποπροϊόντων απορριμμάτων, καθώς και υποδομές ενεργειακής αξιοποίησης στερεών καυσίμων οι οποίες μπορούν, τουλάχιστον με κατάλληλες προσαρμογές, να απορροφήσουν ένα σοβαρό παραγόμενο κλάσμα της επεξεργασίας απορριμμάτων για ενεργειακή αξιοποίηση (SRP ή RDF). Οι εγκαταστάσεις για τη διαχείριση και επεξεργασία των απορριμμάτων χαρακτηρίζονται από υψηλό πάγιο κόστος επένδυσης, το οποίο λειτουργεί ως εμπόδιο εισόδου για τους υφιστάμενους ή δυνητικούς ανταγωνιστές, καθώς οποιοσδήποτε ανταγωνιστής θα πρέπει στο πλαίσιο ανάθεσης διαγωνισμού ΣΔΙΤ απορριμμάτων να επενδύσει σε νέα μονάδα καύσης με σημαντικό κόστος επένδυσης.

---

⁶² Μία συγκέντρωση ενδέχεται να εμποδίσει σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό καταργώντας τις ανταγωνιστικές πιέσεις σε μία ή περισσότερες επιχειρήσεις, οι οποίες ως εκ τούτου θα έχουν αυξημένη ισχύ στη σχετική αγορά χωρίς να καταφύγουν σε συντονισμό της συμπεριφοράς τους. Κατά κανόνα, μία συγκέντρωση με τέτοιου είδους επιπτώσεις θα εμποδίσει σημαντικά τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό με τη δημιουργία ή την ενίσχυση δεσπόζουσας θέσης από μία και μόνη επιχείρηση, η οποία θα έχει συνήθως αισθητά μεγαλύτερο μερίδιο αγοράς από τον επόμενο σε μέγεθος ανταγωνιστή μετά τη συγκέντρωση. – Βλ. Κατευθυντήριες Γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 05-02-2004 για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων, σημείο 25.

Συνεπώς, η κοινή επιχείρηση στο βαθμό που θα κηρυχθεί ανάδοχος έργου διαχείρισης απορριμμάτων μέσω των διαγωνισμών ΣΔΙΤ, αποκτά ένα πολύ βασικό πλεονέκτημα σε σχέση με τους υπόλοιπους διαγωνιζόμενους, εφόσον θα είναι σε θέση να εκμεταλλευτεί τις εγκαταστάσεις αυτές της ΔΕΗ και ιδίως της λιγνιτικές, να προσφέρει ευνοϊκότερο τίμημα και έτσι να αποκλείσει τους ανταγωνιστές της από τις αγορές αυτές. Υφίσταται λοιπόν ο κίνδυνος δημιουργίας δεσπόζουσας θέσης στις αγορές αυτές.

Άλλη ανησυχία της Επιτροπής συνίσταται στην πιθανή πρόκληση μεταδοτικών αποτελεσμάτων⁶³ μεταξύ των μητρικών της κοινής επιχείρησης, ΔΕΗ και ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή, οι οποίες δραστηριοποιούνται και αυτές στη σχετική αγορά και έχουν συμμετάσχει σε διαγωνισμούς για την παροχή υπηρεσιών διαχείρισης απορριμμάτων με ΣΔΙΤ. Τα υψηλά εμπόδια εισόδου, οι λίγες δραστηριοποιούμενες επιχειρήσεις, ο υψηλός βαθμός κάθετης ολοκλήρωσης καθώς και η σταθερότητα της ζήτησης ενισχύουν τη δυνατότητα και το κίνητρο των μητρικών επιχειρήσεων να συντονίσουν τη μεταξύ τους ανταγωνιστική συμπεριφορά μέσω της κοινής επιχείρησης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αναίρεση της δυνατότητας άσκησης ανταγωνιστικής πίεσης από τη μία επιχείρηση στην άλλη.

Επιπροσθέτως, η ΕΑ πρέπει να εξετάσει τις οριζόντιες επιπτώσεις συντονισμένης συμπεριφοράς⁶⁴ που ενδέχεται να προκύψουν στην αγορά παραγωγής και προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας σε επίπεδο χονδρικής, στο βαθμό που η κοινή επιχείρηση πρόκειται να δραστηριοποιηθεί στην εν λόγω σχετική αγορά ως παραγωγός ηλεκτρικής ενέργειας από το υπο-προϊόν της επεξεργασίας των απορριμμάτων (RDF) που θεωρείται ΑΠΕ. Είναι γεγονός ότι η ενέργεια από ΑΠΕ εγχέεται κατά προτεραιότητα στον Ημερήσιο Ενεργειακό Προγραμματισμό (σε αντίθεση με τις υπόλοιπες πηγές ενέργειας για τις οποίες υποβάλλονται προσφορές), με αποτέλεσμα να λείπει το ανταγωνιστικό στοιχείο, που αποτελεί ουσιώδη προϋπόθεση για την εμφάνιση και διατήρηση συντονισμένων ενεργειών. Επομένως,

---

⁶³ Βλ. αρ. 7 παρ. 3 του Ν. 3959/2011 καθώς και αρ. 2 παρ. 4 και 5 του Κανονισμού 139/2004

⁶⁴ Συγκεντρώσεις σε αγορές με υψηλό βαθμό συγκέντρωσης μπορεί να εμποδίσουν τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό με τη δημιουργία ή την ενίσχυση συλλογικής δεσπόζουσας θέσης, καθώς αυξάνουν την πιθανότητα συντονισμού της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων και άρα αύξησης των τιμών, δίχως να προσφεύγουν σε συμφωνία ή εναρμονισμένη πρακτική με την έννοια των άρθρων 1 ν. 3959/2011 και 101 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. - Βλ. Κατευθυντήριες Γραμμές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 05-02-2004 για την αξιολόγηση των οριζόντιων συγκεντρώσεων, σημείο 39

δεν εκτιμάται ότι θα προκύψουν συντονισμένα αποτελέσματα μεταξύ της κοινής επιχείρησης, των μητρικών της και άλλων συμμετεχόντων.

Δεν συμβαίνει το ίδιο όμως στην περίπτωση που η δημιουργία κοινής επιχείρησης πρόκειται να έχει μεταδοτικές επιδράσεις στην εν λόγω σχετική αγορά, υπό την έννοια ότι η επικείμενη συγκέντρωση μεταβάλλει τη φύση του ανταγωνισμού ούτως ώστε η ΔΕΗ και οι εταιρίες ΗΡΩΝ Ι και ΗΡΩΝ ΙΙ (όμιλος ΓΕΚ-ΤΕΡΝΑ), να είναι τώρα πολύ πιθανότερο να συντονίζουν τη συμπεριφορά τους και ιδίως να καθορίζουν τις τιμές προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας σε επίπεδο χονδρικής με τρόπο που να βλάπτει τον αποτελεσματικό ανταγωνισμό.

Πιο συγκεκριμένα, η υπό εξέταση αγορά χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό συγκέντρωσης, καθώς σε αυτή δραστηριοποιείται μικρός αριθμός ανταγωνιστών, καθώς και από υψηλά εμπόδια εισόδου λόγω κυρίως του σημαντικά υψηλού κόστους των κεφαλαίων, που απαιτείται να δεσμευτούν, προκειμένου να χρηματοδοτηθούν επενδύσεις κατασκευής σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και του υψηλού κινδύνου που ενέχει η επένδυση ως προς την απόδοση της, καθώς και λόγω της προνομιακής πρόσβασης της ΔΕΗ στην εκμετάλλευση του λιγνίτη, γεγονός που της δίνει κοστολογικά πλεονεκτήματα. Ακόμη, η υπό εξέταση χονδρεμπορική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας χαρακτηρίζεται από ομοιογένεια προϊόντος, εξαιρετικά περιορισμένη εναλλαξιμότητα προϊόντων και ανελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή. Ταυτοχρόνως, στην αγορά προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας σε επίπεδο λιανικής, η ΔΕΗ κατέχει δεσπόζουσα θέση, με μερίδιο αγοράς που αγγίζει το 98%, με αποτέλεσμα οι λοιποί προμηθευτές να μην διαθέτουν καμία σημαντική διαπραγματευτική ισχύ. Όλα τα ανωτέρω έχουν ως αποτέλεσμα τον πιθανό κίνδυνο συντονισμού των εταιριών του Ομίλου ΓΕΚ - ΤΕΡΝΑ με τη ΔΕΗ σχετικά με την τιμή την οποία προσφέρουν στο σύστημα ηλεκτρικής ενέργειας ως ηλεκτροπαραγωγοί φυσικού αερίου και συνακόλουθα τον επηρεασμό της Οριακής Τιμής Συστήματος με απώτερη πιθανή συνέπεια τον εξοβελισμό είτε άλλων ανταγωνιστών – παραγωγών ηλεκτρικής ενέργειας είτε άλλων ανταγωνιστών της ΔΕΗ - προμηθευτών ηλεκτρικής ενέργειας σε επίπεδο λιανικής. Οι μητρικές, πέρα από την πρόσβαση σε εμπιστευτικές και απόρρητες πληροφορίες σχετικά με την εμπορική πρακτική της κοινής (πρόσβαση πλήρως δικαιολογημένη λόγω της συμμετοχής τους σε αυτή), θα έχουν επίσης ένα πρόσφορο όχημα (το Διοικητικό Συμβούλιο της κοινής) το οποίο θα δίνει τη δυνατότητα να συντονίζουν τις πρακτικές τους δια της ανταλλαγής εμπορικά

ευαίσθητων πληροφοριών και δη πληροφοριών που σχετίζονται αμέσως ή εμμέσως με την παραγωγή και την τιμολόγηση ηλεκτρικής ενέργειας.

Επομένως, διαπιστώνεται ότι η από κοινού συμμετοχή των εταιριών ΔΕΗ και ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή στο μετοχικό κεφάλαιο της εταιρίας Waste Syclo, εγείρει αμφιβολίες ως προς το συμβατό της συναλλαγής με τις απαιτήσεις λειτουργίας του ανταγωνισμού ιδίως υπό το πρίσμα της πρόκλησης σημαντικών μεταδοτικών αποτελεσμάτων.

Για την αντιμετώπιση των ανωτέρω προβληματισμών της ΕΑ, τα μέρη πρότειναν εγκύρως και εμπροθέσμως την ανάληψη σχετικών δεσμεύσεων, οι οποίες κρίνονται από την ΕΑ αναλογικές και κατάλληλες να εξαλείψουν τις σοβαρές αμφιβολίες που προκαλεί η σκοπούμενη συναλλαγή ως προς το συμβατό της συγκέντρωσης με τις απαιτήσεις λειτουργίας του ανταγωνισμού στις προεκτεθείσες επί μέρους αγορές. Συγκεκριμένα, η κοινή εταιρία Waste Syclo, καθώς και οι εταιρίες ΔΕΗ και ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή, δεσμεύονται να τηρούν εχεμύθεια, να απόσχουν από την κοινοποίηση και να αποτρέψουν την ανταλλαγή εμπορικά ευαίσθητων πληροφοριών μεταξύ τους. Επίσης, υποχρεούνται να εφαρμόσουν εντός 30 ημερών μηχανισμό διασφάλισης της αποτροπής ανταλλαγής εμπορικά ευαίσθητων πληροφοριών μεταξύ της ΔΕΗ και της ΤΕΡΝΑ Ενεργειακής και μεταξύ αυτών και της Waste Syclo και να ενημερώσουν σχετικά την Επιτροπή Ανταγωνισμού. Ακόμη, η κοινή εταιρία Waste Syclo δεν θα δραστηριοποιηθεί στην παραγωγή και την προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας σε επίπεδο χονδρικής από πηγή άλλη, πλην της προερχόμενης από διαχείριση αποβλήτων, ενώ παράλληλα η πρόσβασή της στις εγκαταστάσεις και υποδομές της ΔΕΗ ή των θυγατρικών / συνδεδεμένων με αυτήν επιχειρήσεων, πρέπει να λαμβάνει χώρα υπό εύλογους και μη εισάγοντες διακρίσεις εμπορικούς – συναλλακτικούς όρους. Τέλος, η Waste Syclo θα διαθέτει και θα στηρίζει τις λειτουργίες της σε αυτόνομα συστήματα (ιδίως αυτόνομο μηχανογραφικό σύστημα).

Καταληκτικά, η ΕΑ ενέκρινε, κατ' άρθρο 8 παρ. 6 και παρ. 8 του ν. 3959/2011, τη γνωστοποιηθείσα συγκέντρωση που αφορά στη μεταβολή στην ποιότητα του ασκούμενου κοινού ελέγχου επί της επιχείρησης «Waste Syclo Υπηρεσίες Διαχείρισης Αποβλήτων ΑΕ» από τις εταιρίες «ΔΕΗ ΑΕ» και «ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή ΑΒΕΤΕ» υπό τους ανωτέρω όρους και προϋποθέσεις.

3.3 Απόφαση ΕΑ 587/2014

Η ΔΕΗ, όπως ήδη αναφέρθηκε ανωτέρω, αποτελεί τη μεγαλύτερη εταιρία παραγωγής και προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα, δραστηριοποιείται σε όλα τα στάδια της αλυσίδας παραγωγής και διανομής στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, ήτοι εξόρυξη λιγνίτη, παραγωγή, μεταφορά, διανομή και προμήθεια ηλεκτρικής ενέργειας, και διαθέτει 63 ιδιόκτητους σταθμούς παραγωγής και επιπλέον 46 σταθμούς που ανήκουν στην κατά 100% θυγατρική της με την επωνυμία «ΔΕΗ Ανανεώσιμες Α.Ε.». Επιπλέον, η ΔΕΗ κατέχει το μεγαλύτερο μέρος της εγκατεστημένης ισχύος των σταθμών ηλεκτροπαραγωγής στην Ελλάδα, συμπεριλαμβάνοντας στο ενεργειακό της μείγμα λιγνιτικούς, υδροηλεκτρικούς και πετρελαϊκούς σταθμούς, καθώς και σταθμούς φυσικού αερίου, αλλά και μονάδες Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας.

Μέσω των θυγατρικών του επιχειρήσεων, ο Όμιλος ΔΕΗ δραστηριοποιείται, μεταξύ άλλων, στους τομείς της κατασκευής και εκμετάλλευσης μονάδων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, κυρίως από ΑΠΕ (μέσω της «ΔΕΗ Ανανεώσιμες Α.Ε.»), της διαχείρισης του ελληνικού δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας (μέσω του ΔΕΔΔΗΕ Α.Ε, 100% θυγατρικής της ΔΕΗ), της διαχείρισης μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας (μέσω του ΑΔΜΗΕ Α.Ε.), της παροχής υπηρεσιών διαχείρισης αστικών απορριμμάτων (μέσω της συμμετοχής της με 49% στην «WASTE SYCLO Α.Ε.» επί της οποίας ασκεί από κοινού έλεγχο), καθώς και σε γενικές εμπορικές δραστηριότητες (μέσω της «PPC FINANCE PLC», κατά 100% θυγατρικής της ΔΕΗ).

Η DAMCO ENERGY Α.Ε. «Εταιρία Ανάπτυξης Ενεργειακών Έργων – παροχής Υπηρεσιών Συμβούλου και Εξοπλισμού» με έδρα στην Αττική, ιδρύθηκε το 1997 και ανήκει στον Όμιλο Κοπελούζου. Δραστηριοποιείται στον κλάδο της ενέργειας, με συμμετοχή σε έργα κατασκευής και προμήθειας εξοπλισμού σταθμών παραγωγής ενέργειας (θερμικών, υδροηλεκτρικών), ανάπτυξης ορυχείων, μονάδων συμπαραγωγής και γενικότερα ανάπτυξης και λειτουργίας έργων υποδομής.

Τα μέρη της συγχώνευσης με την από 27/9/2013 Σύμβαση Μετόχων αποφάσισαν να συστήσουν ελληνική ανώνυμη εταιρία υπό την επωνυμία «ΔΕΗ SOLAR SOLUTIONS Α.Ε.», η οποία θα δραστηριοποιηθεί, μέσω της σταδιακής δημιουργίας ενός πανελλαδικού δικτύου καταστημάτων, κυρίως με τη μέθοδο της δικαιόχρησης αλλά και σε συνδυασμό με ιδιόκτητα καταστήματα, στη λιανική εμπορία εξοπλισμού εξοικονόμησης και παραγωγής ενέργειας από φωτοβολταϊκά

(Φ/Β) συστήματα σε οικιακούς χρήστες και στην παροχή συναφών ενεργειακών υπηρεσιών. Την εν λόγω πράξη γνωστοποίησαν τα μέρη εμπροθέσμως και παραδεκτώς στην ΕΑ σύμφωνα με τα άρθρα 6 και 45 του ν. 3959/2011.

Η γνωστοποιηθείσα πράξη συνιστά συγκέντρωση υπό την έννοια του άρθρου 5 παρ. 5 του ν. 3959/2011, δεδομένου ότι δημιουργείται κοινή επιχείρηση υπό την επωνυμία ΔΕΗ SOLAR SOLUTIONS Α.Ε, η οποία διαθέτει πλήρη λειτουργική αυτονομία και επί της οποίας οι γνωστοποιούσες, μητρικές της κοινής εταιρίας επιχειρήσεις, θα ασκούν κοινό έλεγχο.

Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι η εν λόγω συγκέντρωση ενδέχεται να επηρεάσει τις σχετικές με τον κλάδο των φωτοβολταϊκών αγορές. Συγκεκριμένα η υπό σύσταση κοινή επιχείρηση θα δραστηριοποιηθεί στην αγορά παροχής ολοκληρωμένων λύσεων για την εγκατάσταση Φ/Β σε στέγες κτιρίων, η οποία αγορά περιλαμβάνει την προμήθεια Φ/Β συστημάτων σε επίπεδο λιανικής, την παροχή υπηρεσιών μελέτης, εγκατάστασης, συντήρησης, ασφαλιστικής και χρηματοδοτικής κάλυψης, καθώς και διεκπεραίωσης της αδειοδοτικής διαδικασίας.

Είναι γεγονός ότι η συμβολή της χρήσης της φωτοβολταϊκής τεχνολογίας στην προστασία του περιβάλλοντος από την κλιματική αλλαγή είναι σημαντική, διότι συντελεί στην αποφυγή έκλυσης διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) και άλλων επικίνδυνων ρύπων στην ατμόσφαιρα. Μειώνεται με αυτόν τον τρόπο η εξάρτηση από συμβατικά καύσιμα, ενώ παράλληλα συμβάλλει στην ενεργειακή ασφάλεια της χώρας.

Σχετικά με την αναμενόμενη διείσδυση της κοινής επιχείρησης στην αγορά παροχής ολοκληρωμένων λύσεων για την εγκατάσταση Φ/Β σε στέγες κτιρίων, (η οποία αγορά παρουσίασε ραγδαία ανάπτυξη κατά την περίοδο 2009-2012 ως αποτέλεσμα των υψηλών εγγυημένων τιμών που προσφέρθηκαν), το μερίδιο αγοράς της νέας αυτής επιχείρησης υπολογίζεται ότι θα κυμανθεί σε [5-25]% κατά τα πρώτα τρία έτη λειτουργίας της και μόνο κατά το τέταρτο και πέμπτο έτος λειτουργίας της θα ανέλθει σε [25-35]%. Αντίθετα, το μερίδιο αγοράς των υπόλοιπων δραστηριοποιούμενων στην αγορά αυτή επιχειρήσεων, οι οποίες συνιστούν στη συντριπτική τους πλειοψηφία επιχειρήσεις μικρού μεγέθους, δεν ξεπερνά το 5%. Η παρουσία των εν λόγω επιχειρήσεων στην αγορά δεν παρουσιάζει σταθερότητα, καθώς επηρεάζεται άμεσα από την πορεία ανάπτυξης της αγοράς και την εξέλιξη της ζήτησης.

Από την άλλη, η κοινή επιχείρηση μέσω των μητρικών της εταιριών θα απολαμβάνει σημαντικής χρηματοοικονομικής βάσης, ενώ θα δύναται εκμεταλλευόμενη τη φήμη και την επωνυμία της ΔΕΗ αλλά και τις μακροχρόνιες

σχέσεις των μητρικών της με το χρηματοπιστωτικό σύστημα να προσελκύσει γρήγορα ικανή πελατειακή βάση που θα της επιτρέψει να προσφέρει εξαιρετικά ανταγωνιστικές υπηρεσίες, τόσο από άποψη τιμής όσο και από άποψη ποιότητας παρεχόμενων υπηρεσιών.

Καταληκτικά, η ΕΑ λαμβάνοντας υπόψη κυρίως τη δυναμική φύση της εν λόγω αγοράς, την απουσία οποιουδήποτε, νομικού ή πραγματικού, εμποδίου εισόδου, την ποικιλομορφία και το μεγάλο αριθμό των δραστηριοποιούμενων ανταγωνιστών, τις διαβεβαιώσεις και εγγυήσεις των γνωστοποιούντων μερών περί μη χρήσης με οποιονδήποτε τρόπο του δικτύου καταστημάτων της ΔΕΗ για την πώληση και προώθηση των υπηρεσιών και προϊόντων της κοινής επιχείρησης, αξιολογεί ότι δεν δύναται να θεμελιωθεί, επαρκώς κατά νόμο, εν προκειμένω σημαντικός περιορισμός του ανταγωνισμού, ιδίως μέσω της δημιουργίας δεσπόζουσας θέσης συνεπεία της υπό κρίση συγκέντρωσης, και συνεπώς εγκρίνει κατ' άρθρο 8 παρ. 3 του ν. 3959/2011 την εν λόγω συγκέντρωση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Με την παρούσα εργασία εξετάσαμε την εφαρμογή του ρυθμιστικού πλαισίου ελέγχου των συγκεντρώσεων στην «ευρωπαϊκή» και ελληνική ενεργειακή αγορά. Είναι αλήθεια, ότι οι συγκεντρώσεις στην ενεργειακή αγορά μπορούν να επιφέρουν στον ανταγωνισμό πληθώρα οριζόντιων και κάθετων επιπτώσεων. Γι' αυτό και πρέπει να εξετάζονται με ιδιαίτερη προσοχή από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ή τις αρμόδιες κρατικές αρχές ανταγωνισμού, έτσι ώστε τα διορθωτικά μέτρα που επιλέγονται σε κάθε περίπτωση να είναι σε θέση να άρουν οποιοδήποτε πρόβλημα.

Επιπλέον, έγινε αντιληπτό ότι η δομή και η λειτουργία των ευρωπαϊκών αγορών αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας έχουν υποστεί τεράστιες αλλαγές τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Συγκεκριμένα, οι ευρωπαϊκές ενεργειακές αγορές από εθνικά μονοπώλια που συνιστούσαν μέχρι το 1990, άρχισαν σταδιακά να ανοίγονται στον ανταγωνισμό με στόχο την καθιέρωση μιας κοινής ενεργειακής αγοράς. Έτσι, σήμερα, στα περισσότερα κράτη μέλη της Ένωσης διαχωρίζεται η παραγωγή και η λιανική προμήθεια, τομείς που έχουν απελευθερωθεί, από τη μεταφορά μέσω των δικτύων, που εξακολουθεί να αποτελεί φυσικό μονοπώλιο. Ακόμη, σημαντική πρόοδος έχει επιτευχθεί για την ολοκλήρωση της ενεργειακής αγοράς, υπό την έννοια ότι πολλές υποδομές έχουν κατασκευαστεί ή βρίσκονται υπό κατασκευή ανάμεσα

στις χώρες της ΕΕ, το διασυνοριακό εμπόριο αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας έχει αυξηθεί μεταξύ των χωρών της ΕΕ, ενώ ταυτοχρόνως οι τιμές χονδρικής αγοράς συγκλίνουν όλο και περισσότερο μεταξύ τους. Παρόλα αυτά, οι ενεργειακές αγορές στην Ευρώπη εξακολουθούν να παρουσιάζουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που είναι πιθανό να βλάψουν τον ανταγωνισμό, όπως για παράδειγμα ο υψηλός βαθμός συγκέντρωσης, οι υψηλές τιμές αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας για τους καταναλωτές, η έλλειψη διαχωρισμού του ιδιοκτησιακού καθεστώτος.

Παρατηρεί λοιπόν κανείς ότι το ρυθμιστικό πλαίσιο της ΕΕ για τον έλεγχο συγκεντρώσεων της Ένωσης έχει παίξει σπουδαίο ρόλο στη βελτίωση της δομής και λειτουργίας των ενεργειακών αγορών, καθώς περιόρισε περαιτέρω οριζόντιες και κάθετες επιπτώσεις στον ανταγωνισμό. Επιπλέον, είναι γεγονός ότι οι δεσμεύσεις και τα διορθωτικά μέτρα που επιβάλλονται από την Επιτροπή στα μέρη μιας συγκέντρωσης, συμβάλλουν στην αποφυγή αντι-ανταγωνιστικής συμπεριφοράς ή αντι-ανταγωνιστικών αποτελεσμάτων, ενώ παράλληλα βελτιώνουν τη λειτουργία των αγορών.

Τέλος, στην Ελλάδα το έργο της Επιτροπής Ανταγωνισμού σχετικά με τον έλεγχο συγκεντρώσεων κρίνεται αξιόλογο. Παρόλο που στην Ελλάδα οι συγχωνεύσεις επιχειρήσεων στον ενεργειακό τομέα είναι περιορισμένες, η ΕΑ έχει εξετάσει τα τελευταία έξι χρόνια βάσει των άρθρων 5 έως 10 του Ν. 3959/2011 τρεις σημαντικές υποθέσεις, εκ των οποίων η συγκέντρωση των εταιριών MOTOR OIL (ΕΛΛΑΣ) ΔΙΥΛΙΣΤΗΡΙΑ ΚΟΡΙΝΘΟΥ Α.Ε, Shell Overseas Holdings Limited, Shell Hellas Α.Ε. και Shell Gas Commercial and Industrial (ΑΕΒΕΥ) καθώς και αυτή των εταιριών ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή ΑΒΕΤΕ Α.Ε. και ΔΕΗ Α.Ε. για τη μεταβολή του κοινού ελέγχου επί της επιχείρησης Waste Syclo Υπηρεσίες Διαχείρισης Αποβλήτων Α.Ε., εγκρίθηκαν από την ΕΑ ύστερα από την κίνηση της διαδικασίας πλήρους διερεύνησης και ύστερα από την ανάληψη δεσμεύσεων από τα μέρη, ενώ η συγκέντρωση των εταιριών DAMCO ENERGY Α.Ε και ΔΕΗ Α.Ε. για τη σύσταση της επιχείρησης ΔΕΗ SOLAR SOLUTIONS Α.Ε εγκρίθηκε από την ΕΑ σε πρώτο στάδιο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Dabbah Maher M., Lasok Paul, Merger control worldwide, Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

European Commission “The economic impact of enforcement of competition policies on the functioning of EU energy markets”, European Union, 2016

Geradin Damien, Lane- Farrar Anne, Petit Nicolaw, EU 2012 competition law and economics, Oxford: Oxford University Press 2012.

Morata Francesc “European Energy Policy”, 2012

Roggenkamp, Redgwell “Energy Law in Europe”, Oxford University Press, 2016

Talus K. “EU Energy Law and Policy”, 2013

Verde S. “Everybody merges with somebody—The wave of M&As in the energy industry and the EU merger policy”, Energy Policy 36 (2008) 1125–1133

Ελληνική

Αυγερινός Γ., Εισαγωγή στο δίκαιο ανταγωνισμού της ΕΕ, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011

Δρυλλεράκης Ι., Το νέο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, Ο Νόμος 3959/2011, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011

Δημοσιεύματα Εταιρίας Δικαίου Ανταγωνισμού, Ο έλεγχος συγκεντρώσεων επιχειρήσεων στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, συλλογικός τόμος με εισηγήσεις των Γεωργακόπουλου, Δρυλλεράκη, Κατσουλάκου, Κοτσίρη, Κουτσούκη, Λιακόπουλου, Μπερνίτσα, Ουσταπασίδη, Περάκη, Σουφλερού, Τζουγανάτου, Τριανταφυλλάκη, Νομική Βιβλιοθήκη, 1998

Ηλιόπουλος Κ., Η Πολιτική Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ευρωπαϊών Πολιτεία, 2007

Ηλιόπουλος Κ., Ζητήματα Ευρωπαϊκού Δικαίου Ενέργειας, Σάκκουλας, 2014

Ηλιόπουλος Κ., Η εφαρμογή του Ευρωπαϊκού δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού στην Ελλάδα (1981-2005), Σάκκουλας, 2006.

Καλαβρός Γ.Ε., Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού, 2003

Καλαβρός Γ.Ε.-Γεωργόπουλος Θ., Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2010

Κανελλόπουλος Ι. Παν., Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2010.

Καρύδης Γ., Ευρωπαϊκό Δίκαιο Επιχειρήσεων και Ανταγωνισμού, 2004

Κοτσίρης Λ., Δίκαιο Ανταγωνισμού-Αθέμιτου και Ελευθέρου, Σάκκουλας, 2010

- Μαρίνος Μ.-Θ.**, Η πρόσβαση σε ενεργειακό δίκτυο – Η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, 2003
- Μούσης Ν.**, Ευρωπαϊκή Ένωση: δίκαιο, οικονομία, πολιτικές, 2011
- Παπαντώνη Μ.**, Το Δίκαιο της Ενέργειας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2003
- Πλιάκος Α.**, Εισαγωγή στο Οικονομικό Δίκαιο, 2011
- Πλιάκος Α.**, Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.
- Σκανδάμης Ν.**, Εθνικός έλεγχος διακοινοτικών συγκεντρώσεων. Η κατά το κοινοτικό δίκαιο νομιμότητα του ελέγχου των συγκεντρώσεων επιχειρήσεων κοινοτικής προέλευσης κατά τις διατάξεις του Ν 703/77, ΔΕΕ 1996
- Τριανταφυλλάκης Γ.**, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011
- Φαραντούρης Ν.**, Ενέργεια: Δίκτυα & Υποδομές, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014
- Φαραντούρης Ν.**, Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012
- Φορτσάκης Θ.**, Δίκαιο της Ενέργειας, Σάκκουλας, 2009
- Χρυσομάλλης Μ.**, Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Στοιχεία της Συνθήκης της Λισαβόνας, Β. Κατσαρού, 2010

Άρθρα

EurActiv.com with Reuters, Azerbaijan's SOCAR warns Greece against foul play over DESFA deal, 20/7/2016, <http://www.euractiv.com/>

Giulio Federico, The competition effects of energy mergers: Economic analysis in Europe and in Spain, IESE Business School, 2011

Kama Mustafayeva, SOCAR HOPES FOR PROGRESS IN DESFA PRIVATISATION WITH SNAM ONBOARD, 17/5/2016, <http://www.naturalgaseurope.com/>

Ηλιόπουλος Κ., Το ευρωπαϊκό δίκαιο της ενέργειας, Τιμητικός τόμος Καθηγητή Ι. Βούλγαρη, Σάκκουλας, 2010

Ιστοσελίδες

www.rae.gr

<http://europa.eu/>

<http://eur-lex.europa.eu/>

<http://www.epant.gr/>